

VAABENMODTAGELSER PAA FYN UNDER BESÆTTELSEN

Af Jørgen Hæstrup.

„Lyt igen kl. 21.15“.

Med disse ord endte B. B. C.s danske afdeling d. 21. juli 1943 sin første aftenudsendelse.

Speakerens slutbemærkning var ikke en ligegyldig og betydningsløs slutfrase, gentaget rutinemæssigt fra udsendelse til udsendelse. Henvisningen til næste udsendelse faldt ganske vist, som rimeligt var, aften efter aften, men formuleringen underkastedes lettere, tilsyneladende helt betydningsløse variationer: „Glem ikke at lytte igen kl. 21.15“, „Vi kommer igen kl. 21.15“, „Husk at stille ind paa“ o. s. v. o. s. v. Altsammen tilsyneladende aldeles uvigtigt. Men d. 21. juli 1943 sad der i Odense en lille gruppe mænd, for hvem netop denne afslutningsfrases særlige formulering var udsendelsens egentlige indhold, og som lyttede mere intenst til denne ene sætning end til hele det øvrige indhold. Der var ellers nok at lytte til i de dage. De allierede var ved at erobre Sicilien – den 22. juli trængte general Patton ind i Palermo – Mussolinis imperium stod for fald – Mussolini blev afsat d. 24. juli –, den tyske julioffensiv ved Kursk – den indledtes d. 5. juli – var netop blevet knust; den tyske u-baadsoffensiv var ved at løbe hornene af sig, og en engelsk og amerikansk bombeoffensiv var ved for alvor at tage fart med voldsomme angreb paa f. eks. Hamborg. Alt dette og adskilligt mere blev imidlertid denne aften for disse mænd underordnet det



Nedkastningspladsen paa Enebærodde.

direkte og personlige problem: Hvad bliver speakerens slutbemærkning. Den lød: „Lyt igen kl. 21.15“.

Bemærkningen var den kodemeddelelse, der udløste den første vaabenmodtagelse paa Fyn. Den fandt sted paa Enebærodde, i den lille skovlysning ved Martinegaard, og med denne modtagelse indlededes den lange række af ialt 34 vaabenmodtagelser med 63 anflyvninger og 56 udrykninger – de 22 resultatløse – der i de næste lange 20 maaneder skulle bringe den fynske modstandsbevægelse den altovervejende del af det materiel, der muliggjorde en effektiv modstandskamp, og som stærkere end noget andet kædede den lokale kamp paa den lille danske ø sammen med den verdensomspændende kamp mod diktatorernes aggression – psykologisk saavel som reelt.

Det er disse 20 maaneders nattearbejde, der her skal følges saa nøje, som de historiske kilder og den forhaandenværende plads nu engang gør det muligt. Men forinden vi begiver os ud i natten med de 56 udrykningshold – baade dem, der resultatrigt naaede at

opleve aktionens spænding og triumf og dem, der forkomne, trætte og skuffede maatte vende tomhændede hjem i morgens graalys – vil det være rimeligt først at søge at karakterisere dette særlige modstandsarbejde i al almindelighed.

I en vis forstand var modtagearbejdet det privilegerede modstandsarbejde. Ikke fordi det var ufarligt, for det var det langtfra. Selvom man ganske vist, som vi skal faa at se, slap gennem arbejdet paa Fyn med faa tab, saa var arbejdet overordentligt farligt og kostede, ikke mindst i Jylland, store og tunge ofre. Heller ikke fordi modtagearbejdet var let. Det medførte tværtimod formentlig mere tung slid og sur venten og maaske større skuffelser end alt andet modstandsarbejde. Nej, det privilegerede laa deri, at arbejdet, naar det saa endelig kronedes med held, synes at have bragt deltagerne rige og stærke indtryk af spænding, skønhed og befrielse og maaske ikke mindst en intens fornemmelse af samhørighed med den frie verden, der naturligt udløstes, naar faldskærmene fra de allierede maskiner dalede ned over de smaa lysninger, der var udset til modtagelse. Hver modtagelse følte som et møde med den frie verden. Hvad dette betød i besættelsens indelukke vil eftertiden vel have vanskeligt ved at forstaa helt. Ikke underligt, om deltagerne i dette arbejde ofte i deres beretninger vender tilbage til selve modtagelsens oplevelse og skønhed. Jeg har fremdraget dette forhold i min bog „Kontakt med England 1940-43“¹⁾ og skal ikke komme nærmere ind paa det her, men kun supplere med en lille nøgtern fynsk bemærkning i en rapport fra en modtagelse ved Langesø d. 11. november 1944. Det hedder her i slutningen af rapporten: „En nattevandrer blev holdt op, hvilket gjorde ham meget vred. Efter modtagelsen erklærede han dog, at det var hans livs bedste oplevelse. Hans legitimationskort blev taget fra ham et par dage“. Lykkelige nattevandrere, hvem han saa var.

Var modtagearbejdet privilegeret, var det til gengæld ogsaa kvalificeret. Det krævede en større og mere kompliceret organisation end noget andet modstandsarbejde, og det krævede iagttagelse af

de strengeste sikkerhedsregler, ikke bare før og under aktion, men i allerhøjeste grad ogsaa efter denne. Hvor det var bedst, var det aldeles indadvendt og sporedes kun i lyden fra natlige eksplosioner og i skyggerne fra de udbrændte fabrikker og væltede jernbanevogne. Var sabotagen – og den illegale presse – modstandsorganisationens ansigt udadtil, saa var modtagearbejdet et af de vigtigste og langt det mest komplicerede organ bag den synlige aktivitet.

Det overordentligt sammensatte apparat, som modtagearbejdet krævede, gør det nødvendigt, at vi her – forinden vi gaar over til at betragte de særlige fynske forhold – ganske kort gør os det almindelige billede af hele modtagearrangementet klart. Et saadant billede har jeg tidligere søgt at tegne i min bog „Kontakt med England 1940–43”.²⁾ Da denne fremstilling i det væsentlige skulle indeholde de nødvendige forudsætninger for forstaaelsen af det specielle arbejde, der her skal skildres, bringes fremstillingen her i forkortet form:³⁾

„En første forudsætning for en metodisk og nogenlunde sikker gennemførelse af saadanne operationer (vaabenedkastninger) var etableringen af radiotjenesten. . . . Den første vanskelighed meldte sig herefter i forbindelse med de rent astronomiske forhold. Paa grund af belyningsforholdene blev de relativt lyse nætter omkring fuldmaaneprioderne foretrukket til disse operationer, og allerede her møder vi en begrænsende faktor.⁴⁾ For Danmarks vedkommende kom de korte og lyse sommernætter herefter som den næste begrænsende faktor, idet R. A. F. – i 1943 – overhovedet nægtede at indlade sig paa nedkastningsoperationer i denne periode. Hollingworth (chefen for den danske afdeling af den engelske faldskærmsorganisation „S. O. E.”, der ledede de engelske operationer til støtte for modstandsbevægelserne) skriver herom⁵⁾ (til Flemming Muus, den daværende leder af faldskærmsfolkene i Danmark): „Paa grund af de korte nætter er vi ude af stand til at gennemføre nedkastninger i juni maaned. Efter midten af juli vil denne ulempe imidlertid vende sig til vores fordel paa den maade,

at vi i længere tid kan gennemføre operationer, naar der *ikke er maane*". Udenfor denne kritiske periode og under gunstige lysforhold kunne saaledes nedkastninger finde sted.

Initiativet udgik fra England. Adskillige uger i forvejen anslaaes herfra, i hvilket omfang man under hensyn til almindelige strategiske krav vil kunne paaregne frigivelse af materiel og maskiner til gennemførelse af operationer over Danmark, og i overensstemmelse hermed anmoder England folkene i Danmark om at opgive eventuelt egnede pladser. Muligheden for at komme i betragtning ved tildeling af disponibelt materiel eller maskiner afdhang af synet paa arbejdets betydning i det paagældende land, og her var Danmark (fra 1943) ved at arbejde sig i vejret, saa det efterhaanden fik en bedre placering end tidligere. . . .

(Der) begynder herefter i Danmark en systematisk recognoscering af egnede pladser, der derpaa foreslaas England. Under dette arbejde tages der naturligvis hensyn til en lang række forhold, pladsens beliggenhed, tilkørselsforhold, omliggende beboelse, placering af tyske forsvarsforanstaltninger m. m. samt til eventuelle kendemærker i nærheden, der kan gøre det muligt for piloten selv under ikke helt gunstige forhold at finde frem til pladsen. Hollingworth udtrykker kravene saaledes: „1) Der maa være gode landemærker i omegnen. 2) Lysene maa være anbragt godt borte fra træer, der kan faa dem til at blinke. 3) Punkterne maa være langt borte fra luftværnsstillinger og jagere”.

Efter endt recognoscering bliver pladsen derpaa foreslaaet England, hvorefter R. A. F. afgør, om man under hensyn til indflyvningsforhold og eventuelle fjendtlige foranstaltninger i nærheden af indflyvningslinien o. lign. kan acceptere pladsen. En lang række pladser blev her kasseret⁶⁾ – saaledes nægtede R. A. F. i lange perioder operationer paa Sjælland og i Sønderjylland – og adskilligt flere pladser end det ønskede antal maatte derfor recognosceres og bringes i forslag. Hertil kom, at man fra engelsk side ønskede, at hver plads skulle tilknyttes en reserveplads i relativ nærhed, saa-

ledes at nedkastningen kunne forsøges paa denne plads, saafremt det mislykkedes at faa kontakt paa den første plads.⁷⁾

Var pladsen herefter godkendt, blev der for hver plads aftalt en „kettle“, d. v. s. et kodeord eller vending, der ved oplæsning i B. B. C. averterede, at nedkastning paa pladsen ville finde sted den paagældende nat, og en tidstabel blev opgivet, der angav det omtrentlige nedkastningstidspunkt i de forskellige faser af maaneperioden. Endvidere blev der for hver plads aftalt de nødvendige lyssignaler, der umiddelbart før nedkastningen skulle udveksles mellem maskinens mandskab og folkene paa jorden, dels for at piloten kunne være sikker paa, at der ikke af en eller anden grund var indtruffet hindringer for operationens gennemførelse, og dels for at lede piloten til det nøjagtige sted“.

(Morsesignalerne betød en sikkerhedsforanstaltning for saavel pilot som modtagehold. For piloten betød morsesignalerne, at han kunne gaa ud fra, at det ikke var „fjendtligt“ lys, der var udstillet paa marken; tyskerne udstilte nemlig med mellemrum saadant „falsk“ lys, men kunne naturligvis ikke uden kendskab til de specielle aftaler morse det rigtige bogstav. For modtageholdet betød lysene fra maskinen sikkerhed for, at det var en engelsk og ikke en tysk maskine, der overfløj pladsen.)

„Slutteligt kan nævnes, at man ved opgivelse af et saakaldt „crack“-signal, d. v. s. et radiosignal, oftest en kort talgruppe, sikrede sig, at radiotjenesten hurtigt kunne bekræfte eller afkræfte, at aftaler i sidste øjeblik vedrørende nedkastningen var opfanget og forstaaet. Eksempelvis kunne saaledes radiotjenesten i Danmark ved i sidste øjeblik at afsende en aftalt talgruppe, 9-3-8 el. lign. bekræfte, at man var rede til modtagelse, eller at man ønskede denne afblæst“.

(„crack“-signaler anvendtes dagligt i telegrammerne, ogsaa vedrørende forhold udenfor nedkastningsarbejdet og betød en umaadelig lettelse og stærkt formindsket risiko. — I 1943 var „kettle“, som vi har set det, altid en omskrivning i slutfasen i B. B. C.s første aftenudsendelse; ved modtagelsen d. 22. juli var koden som nævnt „Lyt igen kl. 21.15“. I august forandredes koden⁸⁾ saaledes, at der kl. 18.15 blev afsluttet: „Paa genhør klokken...“, mens der kl. 22.15 afsluttedes: „Husk at lytte til...“. Paa denne maade kunne en opera-

tion endnu afblæses i tiden mellem kl. 18.15 og 22.15; senere, da nedkastningerne kom hyppigt og paa mange pladser – for hele Danmark over 400 pladser – fik pladserne „navne“, Vera, Tito, Henriette o. s. v. Som et eksempel paa fastlæggelse af et par pladser skal her anføres et telegram fra London d. 27.12.1944: 9) „jeres punkt ti afslaaet stop punkt elleve accepteret navn niels gentager niels signal quinei gentager quinei stop mit fireogtyvende af treogtyvende (refererer til telegrammets nummer) stop vil ogsaa komme punkt syv navn august signal yellow gentager yellow bekræft med crack et seks seks snarest mulig, da umuligt at flyve indtil dette crack modtaget“).

„Var alt dette i orden, stod det tilbage for folkene i marken at opstille modtagegrupper for hver plads, at organisere alarmeringen, at sørge for opstillingen af vagtposter, at træffe arrangementer til afsendelse af lyssignaler, at organisere transport- og opbevaringsmuligheder saavel som at overveje den videre distribuering af det modtagne materiel. Herefter kunne nedkastningen finde sted, i teori og ogsaa ofte i praksis efter det vedtagne skema, men naturligvis ofte saaledes, at nye vanskeligheder skabtes af vejrforhold, tysk indgriben eller uforudsete uheld af enhver art. . . .

Det her nævnte (maa) være tilstrækkeligt til at vise, at gennemførelsen af hele denne vigtige side af modstandskampen saa langt fra at være en simpel og ligetil rutinesag tværtimod var en overordentlig indviklet og vanskelig proces, hvor der arbejdedes med en særdeles ringe sikkerhedsmargin og under et haardt arbejdspress. Tilføjes bør det ogsaa, at der i alt det her nævnte ikke er sagt noget om de vanskeligheder og farer, der mødte maskinens mandskab. Sagen er i det hele og store set fra modtagefolkernes synspunkt“.

Til slut skal lige anføres et par bemærkninger om modtagearbejdets betydning. Med al mulig hensyntagen til lokale forhold, der naturligvis kunne medføre, at forholdene laa lidt forskelligt, saa kan det siges, at modstandskampen stort set hvilede paa de forsyninger, der tilførtes gennem luften. Undtagelsen er København, hvor en meget væsentlig del af vaabnene fra sommeren 1944 fremskaffedes fra Sverige. Derimod forsynedes den øvrige del af landet overvejende gennem de engelsk-amerikanske forsyninger, og mod-

standskampen her havde derfor et dygtigt gennemført modtagearbejde som sin forudsætning. For sabotagens vedkommende laa det saadan, at denne – ogsaa i København – væsentligst og adskillige steder udelukkende hvilede paa de engelsk-amerikanske forsyninger. Forsøg paa hjemmefremstilling af sabotagemidler foregik over hele landet, men oftest uden afgørende betydning.¹⁰⁾ Hvad vaabnene angaar, var forsyningerne fra England helt afgørende – stadigvæk med det nævnte forbehold for Københavns vedkommende.

Her, hvor det drejer sig om de fynske forhold, kan til illustration anføres de samlede tal for de odenseanske modstandsstyrkers bevæbning pr. 1. maj 1945, idet det skal understreges, at forholdene var helt parallelle i kystbyerne.

Til raadighed var den paagældende dag af engelsk-amerikanske vaaben:

1. Maskingeværer 44
2. Stenguns 313
3. Engelske rifler 98
4. Amerikanske karabiner 825
5. Engelske pistoler 88
6. Haandgranater af eng.-amerikansk fabrikat 2116.

Hertil kom yderligere – ekspederet gennem den jysk-fynske modtageorganisation:

7. Husqvarnamaskinpistoler 46.

Sammenlagt giver dette, idet der helt ses bort fra de 2116 haandgranater, et tal paa 1432 vaaben.

Her overfor staar saa af vaaben af dansk (tysk) oprindelse en samlet vaabenmasse paa ialt 48 pistoler og 6 geværer af 1889-konstruktion. Ialt udgjorde saaledes de engelsk-amerikanske vaaben, efter at der helt er set bort fra haandgranaterne, over 96 pct. af samtlige til raadighed staaende vaaben for styrkerne i Odense.¹¹⁾

Betydningen af modtagearbejdet vil være aldeles indlysende,

ydermere naar man gør sig klart, at der ved denne opstilling slet ikke er taget hensyn til de sprængstofleveringer, der udgjorde fundamentet for sabotagen.

De første spor, kilderne bringer os om overvejelser af nedkastninger paa Fyn, bringer os tilbage til 1942. I april 1942 var Chr. Mich. Rottbøll kommet til Danmark som leder i marken af den engelske faldskærmsorganisation „S. O. E.“.¹²⁾ Han brændte af iver efter en aktivisering af modstandskampen, som netop i foråret 1942 var ved at gaa i gang med udsendelsen af de første illegale blade og en svagt begyndende sabotage. Under sit arbejde kom han i nær forbindelse med en række af lederne indenfor Dansk Samling, og ved deres hjælp lykkedes det ham at faa etableret en modtagelse ved Farsø i Himmerland d. 1. august 1942. Samtidig synes han at have drøftet mulighederne for en modtagelse paa Fyn med den daværende rejsesekretær i Dansk Samling, Børge Eriksen, med hvem han stod i nært samarbejde. Denne meddeler herom i sin beretning til rigsarkivet:¹³⁾ „Omkring samme tidspunkt (slutningen af juli 1942) drøftede jeg med Rottbøll muligheden af en nedkastning i nærheden af Wedellsborg; jeg kontaktede i den anledning – muligvis netop mens Farsø-modtagelsen fandt sted¹⁴⁾ – pastor Løgstrup i Sandager og pastor Knud Hansen i Assens, og begge erklærede, at de var villige til at forestaa et saadant arrangement. Nedkastningen blev imidlertid ikke til noget, saa vidt jeg husker, bl. a. fordi der pludselig blev anlagt et tysk anti-luftskytsbatteri paa halvøen ikke langt fra den aftalte plads“.

Ogsaa de to faldskærmsfolk, der d. 1. august kom ned ved Farsø, Hans F. Hansen og Knud Erik Petersen refererer i deres beretninger¹⁵⁾ til planer om en modtagelse „paa Vestfyn“ og „Nord for Sandager“, men daterer drøftelserne herom til noget senere, til tiden efter Rottbølls tragiske død d. 26. september 1942. Det maa anses for overvejende sandsynligt, at drøftelserne maa have ligget i sommeren, forinden Rottbølls død. Efter hans død brød organisa-

tionen midlertidigt saa stærkt sammen, at tanker om nedkastninger i nogle maaneder maa have været helt urealistiske. Under alle omstændigheder blev planerne ikke til noget som saa mange andre planer i den vanskelige pionertid i 1942.

I marts 1943 kom Flemming B. Muus til Danmark som leder af faldskærmsorganisationen. Tiden var nu inde til en aktivisering af arbejdet, bl. a. var man nu i England i højere grad i stand til at støtte arbejdet i Danmark med det fornødne materiel. Med de afgørende nedkastninger ved Hvidsten kom der nu forøget tempo i modstandsarbejdet, og ogsaa paa Fyn skulle dette snart mærkes.¹⁶⁾ Fra maj 1943 placerede Muus faldskærmsmanden Peter Carlsen i Odense som leder af arbejdet paa Fyn, og gennem ham blev der skabt kontakt til Muus og dermed videre til London. Et fynsk modtagearbejde kunne nu gaa i gang som en første forudsætning for den ønskede intensivering i sabotagen. Naar vejen til London var aabnet, var den nærmeste forudsætning herfor skabt. Lad os se, hvordan det udviklede sig.

Der dannede sig omkring Peter Carlsen hurtigt en lille kreds af determinerede modstandsfolk, for hvem der ingen tvivl var om, at tiden nu var inde til den aktive kurs. Inderkredsen blev bygget op paa faa uger og talte endnu i sommeren 1943 næppe stort mere end en snes personer, men med forbindelser, der hurtigt kunne bringes til at bære længere ud, som udviklingen maatte byde det. Kredsen¹⁷⁾ talte bl. a. landsretssagfører Johannes Rud, som var den mand, Carlsen først henvendte sig til, ingeniør Erik Frandsen, grosserer Jens Frederik Busk-Rasmussen, bestyrer Aage Willumsen, ingeniør Erik Poulsen, ingeniør K. B. Münter, ingeniør Bent Rune og cigarhandler Søderberg-Jensen; hertil kom en særlig „officers-gruppe“ paa ca. 10 officerer, som man fik forbindelse med gennem premierløjtnant Poul Bork Andersen, den tekniske leder af terræn-sportsarbejdet i byen, og som bl. a. omfattede premierløjtnanterne Axel Christiansen og Ole Justesen. Vigtige forbindelser etableredes endvidere til politiet og til den kommunistiske „Walther“-gruppe,



Major Peter Carlsen.

der allerede var i gang med sabotage. Fra juli maaned sendtes faldskærmsmanden Hans Johannesen til Odense som assistent for Peter Carlsen i arbejdet, og organisationen begyndte at udvikle forbindelser til de fynske kystbyer.

Organisationsformen var oprindeligt den simplest tænkelige. Nogen nærmere differentiering var der ikke i arbejdet. Medlemmerne kendte i det store og hele alle hinanden og deltog efter behov og muligheder i alt forefaldende modstandsarbejde: recognoscering, transport, modtagelse, sabotage, efterretnings- og kurer-tjeneste o. s. v., og det bør stærkt understreges, at der var tale om et arbejde, der lige fra starten blev baaret væsentligst af de lokale medlemmer i kredsen, mens de to faldskærmsfolks funktion var den, som det ogsaa var forudset fra London, dels at være instruktører i arbejdet, dels at danne bindeleddet med København og med den radiotjeneste, der var aldeles livsvigtig for den videre udførelse af arbejdet, og som indtil videre kun var etableret i hovedstaden.

Virkningerne af den nævnte gruppedannelse viste sig i første

række i en alvorlig skærpelse af sabotagen i Odense.¹⁸⁾ Materiel til denne sabotage fremskaffedes i begyndelsen fra modstandsbevægelsens jyske depoter i Randers, men det var fra kredsens dannelse det store haab at naa frem til selvstændige fynske modtagelser. D. 22. juli 1943 naaedes dette maal.

Efter forslag fra officersgruppen, der kendte terrænet paa Enebærodde godt fra militærøvelser, blev dette sted valgt som et egnet modtagelsessted. Man fik forbindelse med skytte Peter Schrøder paa Hofmangave, der planlagde det praktiske arrangement paa stedet, mens det danske militær blev udset til at lægge bil til borttransporten af de eftertragede varer. Peter Carlsen ledede personligt operationen.¹⁹⁾ Efter at denne var aftalt over den københavnske radioforbindelse, forløb den iøvrigt i det hele programmæssigt. Maskinen fløj præcist ind over pladsen og cirklede et par gange over denne før afleveringen. Derpaa blev faldskærmene nedgravet paa stedet og containerne druknet i havet for dog et par dage senere at skylle i land igen. Ialt blev der modtaget 7 containers og mindre pakker. Fremgangsmaaden med nedgravning af faldskærme og „drukning“ af containers var den dengang almindelig anvendte, mens man senere simpelthen læssede containers paa vognen og kørte væk hurtigst muligt, hvilket viste sig at formindske risikoen ved disse operationer, ligesom pladsen – for saa vidt som det lykkedes at finde alt det nedkastede – ikke afsløredes og kunne bruges igen. Man naaede i den henseende senere, da man havde store modtagerhold og megen erfaring, ned paa forbløffende korte tidsrum, ofte omkring et kvarter.²⁰⁾

Modtagelsen ved Enebærodde medførte en pudsig episode. En af containerne viste sig ved udpakningen at indeholde engelsk propagandamateriale, og ærgerlig og uforstaaende dekreterede Peter Carlsen, at hele sendingen skulle „druknes“, hvad den derefter blev. Carlsen holdt sig i sin beslutning herom til de generelle instruktioner, han havde modtaget i England om under ingen omstændigheder at befatte sig med propagandaarbejde.²¹⁾

Naar England alligevel havde sendt propagandamateriale med, hang det saaledes sammen: Fra England blev det foraaert 1943 besluttet at udvide det engelske propagandaarbejde i Danmark; tanken var bl. a. den at oparbejde en distribueringscentral for engelsk propagandamateriale i Danmark, idet man herigennem dels skulle søge at paavirke den danske befolkning, dels skulle søge via Danmark at infiltrere iblandt tyske soldater. Materialet skulle oversendes bl. a. via Sverige, og som leder af arbejdet i Danmark udsaa man sig redaktør Svann Seehusen,²²⁾ der paa dette tidspunkt havde en ganske anselig illegal virksomhed bag sig med deltagelse i illegal pressevirksomhed (udsendelse af den saakaldte „National presse-tjeneste“ med nyhedsstof til en lang række danske avisredaktioner og det illegale „Hjemmefronten“)²³⁾ og med deltagelse i faldskærmsfolkenes arbejde allerede i 1942. Meddelelse om, at han var udset til leder af dette arbejde modtog Seehusen i marts 1943 fra den engelske repræsentant for „S. O. E.“ i Stockholm, Ronald Turnbull; meddelelsen kom gennem en matros,²⁴⁾ der fungerede som kurer fra Gøteborg til København, og samtidig modtog han de første sendinger af engelsk propagandamateriale. I sommeren anmodede Turnbull ligeledes ritmester Rantzau²⁵⁾ om at gaa ind i dette arbejde og arbejde sammen med Seehusen om løsningen af opgaverne. Tanken fra engelsk side var den, at de to skulle arbejde sammen som et „team“, udnyttende dels Seehusens udstrakte illegale forbindelser, der bl. a. muliggjorde uddeling af stof blandt tyske soldater, dels den fortræffelige forbindelse med Stockholm, dette „team“ havde derigennem, at ritmester Rantzau kunne foretage jævnlige rejser til Stockholm. Detailler i hele dette arbejde, der her gik i gang, skal ikke anføres i denne fremstilling, kun skal det anføres, at englænderne i sommeren 1943 udkastede tanken om et selvstændigt modtagearbejde, ledet af den nævnte danske propagandacentral.

Pladser blev recognoscerede, og det blev fra London gjort klart, at man i dette arbejde ikke maatte have forbindelse med de almin-

delige modtagelser, der sorterede under Flemming Muus og hans organisation. Der kom imidlertid ikke specielle propagandanedkastninger; det nærmeste, man naaede, var, at kodeordet for den særlige nedkastning – ved Haslev – faktisk kom, men uden at det opstillede hold ved Haslev fik resultat. Daarligt vejr lagde hindringer i vejen for flyvningen.²⁶⁾

Derimod besluttede man i London at lade materiellet gaa over Muus' organisation og valgte pladsen ved Enebærodde til oversendelsen. Muus blev informeret, men aabenbart for sent, og gav meddelelse videre til Rantzau, der omgaaende tog til Fyn kun for at komme for sent og for at erfare, at Carlsen, der intet havde faaet at vide, havde „druknnet“ hele sendingen.

I hele denne sag synes der at have været kludret bravt fra London, og særlige propagandanedkastninger kom som nævnt aldrig i gang.

Efter modtagelsen ved Enebærodde d. 22. juli fulgte en ny modtagelse samme sted d. 26. juli, ogsaa denne gang med heldigt udfald. Den snævre og fortrolige kreds, der deltog i dette tidlige arbejde, tillod, at arbejdet fik sin egen stemning;²⁷⁾ i det mindste efter den ene modtagelse endte holdet i en villa paa Hunderupvej til et velfortjent stykke højt smørrebrød. Bilen med materiellet opholdt sig i mellemtiden paa gaden udenfor.

Senere forsvandt den slags ekstravagancer fra programmet.

Efter de to modtagelser i juli paa Enebærodde fulgte i august 1943 en modtagelse i nærheden af Rugaard. Mens de to Enebæroddemodtagelser kan dateres nøjagtigt gennem den bevarede samtidige korrespondance,²⁸⁾ er dette ikke tilfældet med Rugaardmodtagelsen, der kun fremtræder i efterkrigstidsberetningerne. Man kan dog komme tidspunktet særdeles nær. Tre fremstillinger,²⁹⁾ affattede relativt tidligt af deltagere i modtagelsen, er enige om, at denne modtagelse fandt sted i august 1943, og oplysninger indhentede i januar 1956 under affattelsen af denne fremstilling hos tre af deltagerne i modtagelsen³⁰⁾ har yderligere givet følgende



Nedkastningspladsen ved Rugaard.

holdepunkter for en præcis datering: Der er fuld overensstemmelse hos alle 3 berettere om, at der ved denne operation blev anvendt den saakaldte S-phone, et apparat, der tillod samtale mellem flyve-maskinens pilot og modtageholdet under og umiddelbart før modtagelsen, naar afstanden mellem de to parter var tilstrækkelig kort. Modtageholdet kunne derved dirigere maskinen til det nøjagtige punkt, give piloten meddelelse om særlige forhold af betydning for nedkastningen: Vindstyrke, vindretning o. s. v., ligesom naturligvis den direkte og øjeblikkelige radiokontakt kunne skabe sikkerhed for, at operationen ikke var blevet afsløret i sidste øjeblik, at pladsen ikke var, hvad man i datidens sprog kaldte „kompromitteret“. Endelig kunne piloten meddele nøjagtigt, hvad han kastede og i hvilken rækkefølge, og han kunne, saa længe radiokontakten under bortflyvningen kunne bevares, faa de første oplysninger om resultatet af kastet. Fordelene ved apparatet var helt indlysende.

Peter Carlsen var under sin træning i England blevet sat ind i betjeningen af en saadan S-phone og havde iøvrigt selv haft den første S-phone med sig, da han d. 10. maj 1943 var kommet ned ved Hvidsten.³¹⁾ Den nævnte nat ved Rugaard betjente han selv apparatet. To af 1956-oplyserne erindrer deres opfordringer til Carlsen om at tale sagtere i mikrofonen i overensstemmelse med de skriftlige instruktioner for betjeningen af apparatet³²⁾ og nævner, at Carlsen gav piloten direkte ordre til at kaste, iøvrigt paa et tidspunkt, der viste sig uheldigt, idet containerne ikke faldt paa den udpegede mark, men paa en nærliggende roemark. Alle er rørende enige i erindringen om de drivende dugvaade roer og om det mas, det medførte at faa de tunge containere ud af roemarken. Hertil kommer, at to af oplyserne – deraf den ene chaufføren – erindrer, at det ogsaa denne nat var militærets bil, der blev anvendt med dav. premierløjtnant Axel Christiansen ved rattet, hvilket fixerer tidspunktet til før d. 29. august 1943; endelig erindrer en af beretterne, at det den paagældende nat var klart fuldmaane, og at Carlsen i sin samtale med piloten refererede til maanens position i sin ordregivning om kastet; dette sidste stemmer aldeles med, at man brugte maaneprioderne til gennemførelse af disse operationer. Det var 1943 fuldmaane d. 15. august. Omkring dette tidspunkt har modtagelsen fundet sted. Stedet, der senere blev brugt igen, kendes ganske nøje, som alle modtagepladser paa Fyn kan fastsættes definitivt.

Efter modtagelsen ved Rugaard ca. d. 15. august 1943 faldt der ro over modtagearbejdet paa Fyn. Helt frem til maj 1944 gennemførtes ikke yderligere modtagelser. Denne ro med hensyn til modtagearbejdet var ikke noget specielt fynsk fænomen. Begivenhederne d. 29. august medførte en saa komplet forandring i hele Danmarks position udadtil og i forholdene i landet indadtil, at en generel diskussion om modstandsbevægelsens forhold og muligheder fremover maatte melde sig som en uafviselig nødvendighed. For alle ledende indenfor modstandsbevægelsen, for det „Danmarks fri-

hedsraad", der konstituerede sig i september 1943 og for den engelske støtteorganisation maatte det aktuelle midlertidigt vige for langtidsplanerne, selvom det aktuelle ikke et øjeblik blev glemmt. Der var fremsyn i denne betragtning, og fremsyn, evne til organisering og vilje til indordning under almene hensyn hører netop til de ting, der karakteriserer den danske modstandsbevægelse. Saa længe disse drøftelser om modstandsbevægelsens langtidsprogram mellem adskillige instanser i ind- og udland stod paa, saa længe dæmpedes uvilkaarligt tempoet i den del af modstandsarbejdet, der ikke spontant rullede frem uden hensyn til ukendte langtidsovervejelser i de højereliggende „stabslag“, eller hvor ikke en øjeblikkelig situation krævede omgaaende handling, som ved etableringen af de organiserede flugtruter til Sverige, der netop karakteriserede efteraaret 1943. Denne dæmpning af tempoet gjaldt bl. a. modtagearbejdet, der naaede et midlertidigt højdepunkt i juli-august 1943; herefter holdt man fra London lidt inde med et foreløbigt ophør af al aktivitet paa Sjælland og Fyn og nogle enkelte nedkastninger i Jylland i løbet af efteraaret og vinteren 1943-44 for at holde gryden i kog og sikre marken en nødtørftig forsyning af det mest nødvendige. Først i begyndelsen af 1944 begyndte rammerne at tegne sig for alvor for den systematiske og afsluttende opbygning af modstandsbevægelsens komplicerede organisation, og først hen paa foraaet 1944 mærkedes igen en nu voldsom stigende engelsk-amerikansk nedkastningsaktivitet, der, som vi skal faa at se, tog afgørende fart fra eftersommeren. Til denne rytme bidrog ogsaa de store forberedelser til invasionerne i Frankrig i sommeren 1944, der blev endelig fastlagt paa Teheran-konferencen i november 1943, og som i vinteren 1943-44 dominerede aktiviteten i England. Særligt under disse forhold var de materiel-mængder og flyvemuligheder, der var tilgængelige, ikke ubegrænsede, og hvad der blev til overs til understøttelse af modstandskamp, gik dengang fortrinsvis til Jugoslavien og Frankrig. Danmark tabte en overgang prioritet i arbejdet. I brev fra Hollingworth til Muus af 5.2.1944 siges dette

ligeud, selv om pillen sukres lidt ind: „ . . . paa grund af voksende krav fra andre omraader, kan det blive nødvendigt at sende jer begrænsede kvantiteter, som vil komme saa nær som muligt til det, I behøver.“³³) I Danmark var det i foraarsmaanederne 1944 svært at faa øje paa andet en begrænsningen. I alt, hvad der dengang skete, var der en betydelig strategisk sammenhæng, som man gør vel i at erindre sig, om man vil danne sig et sammenhængende billede af udviklingen.

For modtagearbejdet blev vinteren 1943-44 derfor en stille tid. Men deraf følger langt fra, at det øvrige modstandsarbejde laa stille. Tværtimod! Det blev en overordentlig travl tid, delvis præget af febrilsk aktivitet i et energisk arbejde paa at udbygge modstandsbevægelsen organisatorisk. Her er det imidlertid kun tanken at følge det specielle modtagearbejde, og den almindelige modstandsudvikling skal derfor kun ganske kort ridses op for at give den strengt nødvendige baggrund.

Fra efteraaret foregik et intenst arbejde paa at danne militært formede modstandsgrupper til indsats i en mulig kampsituation, og da frihedsraadet fra omkring nytaar 1943-44 i overensstemmelse ogsaa med allierede ønsker herom fik haand i hanke med hele denne opbygning af militærgrupper og i det hele med den voldsomt voksende modstandsorganisation, krystalliserede ordningen sig snart med regionsledelser og særlige ledelser i de enkelte byer. Fyn blev en region for sig. Den omfattende gruppedannelse og det forhold, at man nu gennem regionsledelser, byledelser o. s. v. fik nogenlunde hold paa grupperne, medførte for modtagearbejdet den fordel, da det først for alvor gik i gang, at man gennem centralledene kunne trække paa mandskab i efterhaanden betydeligt omfang, en nødvendig forudsætning for gennemførelsen af det program, der skulle komme. I dette gruppedannelsesarbejde laa som nævnt et moment af febrilskhed, fremkaldt bl. a. deraf, at det i begyndelsen af 1944 blev gjort klart fra den københavnske hovedledelse, frihedsraadets m-udvalg, at arbejdet forventedes afsluttet med kortest

mulige varsel, hvilket i den foreliggende situation naturligt maatte afføde gisninger om mulig invasion i Danmark.³⁴⁾ Kravet om hurtig etablering – inden 1. marts 1944 – kom fra England gennem Flemming Muus, der i december var kommet tilbage til Danmark efter langvarige forhandlinger i London; kravet var for saa vidt uden mening, da man i London var aldeles klar over, at kamp-handlinger i Danmark næppe var umiddelbart forestaaende, hvis meningen da ikke netop var den, at oplysninger om den forcerede gruppedannelse skulle trænge igennem til den tyske Abwehrtjeneste. Men kravet gav altsaa febrilsk aktivitet.

I den fynske inderkreds kan det have virket i samme retning, da der i begyndelsen af aaret kom ordre til den danske faldskærmsorganisation om omgaaende at recognoscere en række nedkastnings- og luftlandepladser paa Fyn med kortest mulige varsel. Det drejede sig om et saa betydeligt antal, at kravet naturligt maatte sættes i forbindelse med muligheden af en allieret luftlandeaktion i Danmark. De ønskede pladser blev paa en uge recognosceret og meldt til London af faldskærmsmanden Hans Johannesen i samarbejde med premierløjtnant Ole Justesen.³⁵⁾ Det drejede sig om ialt en snes pladser, alle beliggende syd for en linie øst-vest gennem Ringe.³⁶⁾ Den nævnte recognoscering var alt, hvad vinteren bragte paa Fyn i retning af modtagevirksomhed.

Organisatorisk bragte vinteren iøvrigt det for al fremtidig modtagevirksomhed aldeles grundlæggende fremskridt, at der nu blev etableret en særlig fynsk radioforbindelse. Indtil nytaar 1943-44 var al radiokommunikation med London gaaet over København, hvorfra der blev foretaget illegale sendinger siden foraaaret 1942. Saavel de fynske som de jyske 1943-modtagelser var arrangeret gennem dette livsvigtige forbindelsesled eller via Stockholm, og fra 1943 blev radioarbejdet i Danmark lagt i hænderne paa den danske ingeniør L. A. Duus Hansen, der i sommeren 1943 under en rejse til Stockholm havde faaet til opgave af „S. O. E.“ at udbygge radioforbindelserne gennem uddannelse i det engelske kodesystem af

radiotelegrafister, der var villige til at gaa ind i den overordentlige risiko, dette arbejde medførte.³⁷⁾

Duus Hansen var fynbo, født paa en lille gaard i Brendeløkke paa Vestfyn. Faa hundrede meter fra fødegaarden boede hans broder, dyrlæge H. Kj. Duus Hansen, der i sin ungdom havde sejlet som radiotelegrafist.³⁸⁾ Han hørte til dem, der ikke veg tilbage fra radioarbejdets risiko. I efteraaret 1943 opsøgte Duus Hansen sin broder, og denne erklærede sig rede og blev sat ind i sendeteknikken samt modtog et dansk-fabrikeret apparat, kombineret sender og modtager, ikke større „end apparatet plus alt tilbehør kunne rummes i en almindelig mappe. Apparatet kunne bruges baade til jævnstrøm og til vekselstrøm 220 volt og var i stand til at skabe absolut sikker forbindelse til England uanset gode eller daarlige antenneforhold . . . Foruden disse apparater fik (Duus Hansen) tillige et apparat, der kunne drives udelukkende ved hjælp af batterier, enten almindelige eller 6-volt-automobilakkumulatorer i forbindelse med en vibrator. Som eksempel paa apparatets gode arbejdsevne kan nævnes, at i et enkelt tilfælde, hvor udendørs-antennen, der gik fra skorsten til tagrende, ikke fungerede grundet paa, at der paa taget laa et tykt lag sne, der absorberede udstraaingen, riggedes interimistisk en indendørs-antenne, der gik fra et skilderi til et andet, og efter opkaldning svarede England omgaaende.³⁹⁾ Saaledes udstyret var dyrlæge Duus Hansen klar til at sende, naar London var klar.⁴⁰⁾ Samtidig traf Duus Hansen den aftale med sin broder, at der ikke var grund til, at nogen skulle have kendskab til „Robert“s (dyrlæge Duus Hansens dæknavn) identitet. Alle meddelelser til og fra ham skulle gaa gennem mellemmand, og som mellemmand gav forpagter Bech Christensen, Husbygaard, tilsagn om at medvirke. Han kom derved til at yde modstandsbevægelsen fremragende og fremragende dygtig tjeneste i de 14 maaneder, denne radiotjeneste var etableret.⁴¹⁾

Den følgende udvikling kan nu helt følges i den samtidige korrespondance. D. 4. februar 1944 skriver ingeniør Duus Hansen



Dyrlæge H. K. J. Duus Hansen.

til Hollingworth:⁴²⁾ „Saa snart, der kommer nye krystaller, er der to nye telegrafister klar til arbejde . . . den anden bor paa Fyn og skal arbejde herfra. Det er dog ikke meningen, at sidstnævnte skal arbejde kraftigt, men efter Jams (Muus's) ønske holdes i reserve“. Dagen efter skriver Hollingworth til Flemming Muus: „Tak Napkin (ing. Duus Hansen) for al det besvær, han tager paa sig. Robert maa have den ene af de nye sendeplaner, vi nu sender over til jer . . . hvis det er nødvendigt kan han paa skift arbejde med Napkins plan, indtil hans egen ankommer. Du maa imidlertid lade os vide paa forhaand, hvilken dato du foreslaar til at give ham en prøvesending, da Home-Station (den engelske modtagerstation) ellers vil blive meget mistænksom, naar en eller anden dukker op paa Napkins plan, hvis „fingeraftryk“⁴³⁾ de ikke kan genkende.“

Umiddelbart herefter kom sendingen i gang. De første meddelelser fra „Robert“ blev modtaget i London d. 3. marts. 10 dage senere skriver ingeniør Duus Hansen igen til Hollingworth: „Robert er nu etableret, og De har allerede modtaget test-message (prøve-

opkaldning) fra ham. Han er den mand, som tidligere har været omtalt som „funenoperator“. Det er en meget dygtig telegrafist, som skal staa til raadighed for organisationen paa Fyn, naar dette er nødvendigt. Han har ikke daglig kontakt med København undtagen pr. kurer, og meddelelser sendt via Robert vil derfor naa København 18–20 timer senere. Indtil videre er det Mints (Muus's) mening, at Robert skal holdes i reserve. Der bliver dog nu truffet foranstaltning til at sætte ham i forbindelse med afdelingen i Odense. Maaske vil Mandarinen (Flemming Juncker, lederen i Jylland) ogsaa i enkelte tilfælde benytte ham.“⁴⁴)

Hermed var en illegal fynsk sendestation en realitet, og forbindelse gennem Bech Christensen til Odense blev etableret. D. 5. maj rapporterer Peter Carlsen til Muus: „Telegrafisten er vi i stadig forbindelse med. Baade arbejde og sikkerhed er uden lyde. Han sender og modtager hveranden dag“. At arbejdet var uden lyde hører vi ogsaa om fra London. Hollingworth skriver d. 14.6.44 til Muus: „Robert er en helt igennem paalidelig telegrafist og vil hurtigt naa den yderligere erfaring, som „Joseph“ (den københavnske telegrafist Fischer-Holst) og Napkin har“. I et augustbrev fra ingeniør Duus Hansen til Hollingworth hedder det yderligere: „Robert arbejder uden vanskelighed af nogen art, og der synes aldrig at være tale om, at han ikke kan faa kontakt, naar det ønskes“. Endelig slutter Muus af med et brev til Hollingworth fra d. 7. august 1944: „Jeg er aldeles enig med dig i, at „Robert“ er helt igennem paalidelig. Vi har aldrig det mindste vrøvl med ham. Hans „security“ (sikkerhedsforanstaltninger) er ogsaa perfekt. Ingen (undtagen hans broder) har nogen sinde set ham – ingen ved, hvor han bor – ingen kender hans navn. *Hver eneste ting* gaar gennem adskillige mellemænd. Hvis nogen sinde noget skulle ske „Robert“, maa det ske paa grund af pejlinger“.

Men tyskerne pejlede aldrig Robert; de blev aldrig klar over hans eksistens. Af en rapport fra chefen for Gestapo, SS-Standarten-

führer und Oberst der Polizei Bovensiepen, fra d. 1. december 1944 om „Sabotage- og Militærorganisationer i Danmark“, der iøvrigt vrimler med sikre oplysninger om modstandsbevægelsens forhold, hedder det paa s. 4: „Til forbindelse med England er der indsat forskellige radiotelegrafister, som ledes af faldskærmsagenter. I København og paa Sjælland arbejdede overtelegrafisten Duus Hansen overordentlig dygtig. Han har uddannet forskellige radiotelegrafister, som bliver sendt til Jylland“. Bovensiepen ved altsaa ikke noget om „Robert“; heller ikke, da han s. 6 gaar ind paa telegrafisterne specielt. Han kan da nævne telegrafisterne Duus Hansen paa Sjælland, „Noah“ i Nordjylland, „Moses“ i Midtjylland og „Saul“ i Sydjylland. Om „Robert“ stadig tavshed. Tyskerne fandt aldrig ud af, at dyrlæge Duus Hansen under sine daglige sygebesøg i et omfattende distrikt riggede sit grej op, som nødvendighed og omstændigheder bød det, eller tilbragte lange nætter med at lytte og dechiffriere, naar da ikke crack-signalet 954 lød; „saa vidste Robert, at der ingen telegrammer kom, og saa kunne han roligt gaa i seng“, som det lakonisk lyder i „Robert“s beretning.⁴⁵) Den fynske sendestation blev den uundværlige forudsætning for det modtagerprogram, der skulle følge.

Mens man saaledes organiserede sig klar til kommende aktivitet, fortsatte sabotagen, i væsentlig grad støttet til de eksisterende lagre, suppleret med de smuler, man kunne faa ad kurervejen fra Jylland. Men i det lange løb strakte lagre naturligvis ikke til overfor den ret betydelige sabotageaktivitet; sabotagemateriel blev igen en udpræget mangelvare, og da Gestapo i marts 1944 ved en razzia paa Korsebjerg have lagde haand paa restlageret, blev situationen kritisk og nødvendigheden af en genoptagelse af nedkastningerne indlysende – heldigvis ogsaa i London. I en rapport til Flemming Muus d. 4. maj 1944 skriver Peter Carlsen:⁴⁶) „Siden lageret røg, staar vi – bortset fra en lille rest, som er gaaet til Nyborg – ganske uden sprængstof og næsten uden vaaben. Det har været nødvendigt at

laane pistoler af politiet . . . Saa du forstaar, at modtagelsen ventes med længsel. Materialesituationen er saa kritisk, at den næppe kan benævnes situation“.

Den længselsfuldt ventede modtagelse kom 2 dage senere, d. 6. maj 1944, og atter var det pladsen ved Rugaard, der blev anvendt. Modtageleder var denne gang ingeniør Erik Frandsen, der havde deltaget i de tidligere modtagelser og var inde i teknikken. Hans arkiv rækker ikke saa langt tilbage som til maj 1944, men i hans rapport til Fyns-regionen, dateret april 1949, omtaler han kort modtagelsen som vellykket paa trods af ugunstige vejrtilstande. Det modtagne gods fordeltes i depoter rundt omkring. Efter erindringen daterer han modtagelsen til maj 1944.⁴⁷) Imidlertid har dyrlæge Duus Hansen, der da var begyndt at sende, bevaret sine modtagne telegrammer vedrørende netop denne ene sag, og ad denne vej kan ogsaa denne modtagelse nøjagtigt fixeres, ligesom hele dens forløb fremtræder aldeles klart.⁴⁸) Telegrammerne fortæller bedre end noget andet om de vanskeligheder, modtagearbejdet kunne møde og skal citeres her:

Allerede i april 1944 lød det fra London: „Vi kan levere til rugaard gentag rugaard fyn stop . . . kan i modtage tolv containers stop vil sende kendesignaler og kodeord“. Efter bekræftende svar lyder det igen fra London:

„vi vil levere tolv containers sprængstof og stens (maskinpistoler) og pistoler rugaard fra mandag tiende stop pladssignal r for rød og flyvesignal b for bajer stop kodeord hilsen til stefan stop modtagetid 2300 til 0300 greenwich tid stop anerkendelse med 938 betyder i er rede til at modtage.“

Crack signalet afsendtes, og følgende svar indløb:

„vær parat fra i morgen tirsdag stop tolv containers og 1 pakke stop . . . lyt efter hilsen til stefan gentager stefan stop held og lykke.“

Der blev nu forgæves lyttet efter „Hilsen til Stefan“, og følgende telegram indløb:

„beklager flyveroperation stefan gentager stefan udsat stop . . . bekræft samme modtagelsesarrangement næste maaned april 27 til maj 10 stop første fire gentager fire nætter mest egnede“.

Hermed var operationen udskudt for i det mindste 16 dage. Et senere telegram lød:

„bekræft med crack 949 i kan modtage tolv containers 1 pakke rugaard gentager rugaard fra 27 april til 10 maj stop . . . modtage-tider 2230 til 0130 greenwich tid“.

Cracksignalet afsendtes, og man modtog følgende:

„vi vil levere tolv containers stop lyt til stefan fra i morgen fredag stop . . . flyversignal b for bajer pladssignal 1 for rød“.

Der kom imidlertid ingen „Hilsen til Stefan“, men derimod følgende telegram:

„ikke muligt levere tolv containers stop lyt til stefan fra i morgen fredag stop . . . meddel den almindelige situation paa fyn“.

Næste dag kom en lille smule mere:

„vær parat lørdag d. 29 stop . . . vil levere en extra pakke ni millimeter sten ammunition anvendelig til tyske vaaben stop held og lykke“.

Næste dag lød det:

„vil levere første lejlighed stop fortsæt lyt efter stefan gentager stefan stop . . . held og lykke“.

Paa dette tidspunkt var det, Peter Carlsen affattede sin rapport til Muus om den længselsfuldt ventede sending, og 2 dage senere kom saa telegrammet:

„vi vil levere rugaard gentager rugaard i aften lørdag stop tolv containers 2 pakker stop . . . lyt efter stefan stop held og lykke“.

Lørdag d. 6. fandt saa endelig modtagelsen sted – set fra dansk side programmæssigt, men 2 dage senere kom følgende triste budskab fra London:

„vi leverede til stefan lørdag nat sjette men flyvemaskinen er ikke gentager ikke vendt tilbage . . . rapporterer øjeblikkeligt stop giv al mulig assistance til besætning gentager besætning“.

Det fremgaar af det anførte, at man nu har forladt det gamle kodesystem og er gaaet over til at tildele pladsen navn samt at antallet af containers siden 1943 er sat i vejret til ialt 12 containers plus evt. mindre pakker.⁴⁹⁾

Modtagelsen ved Rugaard var imidlertid med al den værdi, dens leverancer havde i den øjeblikkelige situation, langfra tilstrækkelig til at dække et skrigende behov efter forsyninger. Mens en saadan heldigt gennemført modtagelse indtil videre kunne dække behovet for sprængstof og andet sabotagemateriel, maatte kravet om forsyning af de dannede militærgrupper nu melde sig med stigende styrke, og her drejede det sig om leveringer, der vægtmæssigt laa i et helt andet plan, end hvad man havde staaet overfor, saa længe der udelukkende var tale om sabotagemateriel og sabotagevaaben. Foreløbig saa situationen for den voksende modstandshær alt andet end rosenrød ud, og endnu efter invasionen i Frankrig d. 6. juni 1944 saa det set fra Danmark ikke ud, som om der foreløbig var lysning i sigte, saafremt forsyningerne skulle komme fra England gennem „S. O. E.“-organisationen. I den første forholdsordre, der d. 14.6.44 fra S. H. A. E. F. (Supreme Headquarter Allied Expeditionary Force) blev udstedt til de danske modstandsstyrker hed det om forsyningerne:⁵⁰⁾ „Fremskaffelsen af forsyninger til marken frembyder voksende vanskeligheder, men enhver anstrengelse bliver gjort fra Storbritannien for at levere en tilstrækkelig mængde materiel, saaledes at regionscheferne sættes i stand til at udføre deres hverv. I betragtning af den nuværende knaphed paa vaaben og sprængstoffer i Danmark skal der gøres, hvad der kan gøres for lokalt at sikre sig eksisterende lagre paa en hvilken som helst maade, regionscheferne skønner egnet“.

Dette tydede unægtelig saa sent som juni 1944 ikke paa, at forsyninger i større mængde kunne ventes vestfra foreløbigt, og situationen var i denne henseende noget nær fortvivlet op til juni 1944.⁵¹⁾ Og juni 1944 kunne ikke opvise en modtagevirksomhed, der antydede, hvad der skulle komme. Bovensiepen har aldeles ret,

naar han i den ovenfor omtalte rapport om modstandsbevægelsen kan skrive:⁵²⁾ „I maanederne maj og juni er nedkastninger næsten slet ikke blevet iagttaget“.

At højsommeren 1944 maatte blive fattig med hensyn til leveringer til Danmark har bl. a. sin strategiske forklaring. Netop i juni og juli intensiveredes de engelsk-amerikanske leveringer til Frankrig i en hidtil uset maalestok; det var under invasionskampene der, der var umiddelbar brug for leveringer. I dagene fra d. 26. juni til 14. juli nedkastedes over Frankrig 2200 containers eller paa godt 14 dage mere end $\frac{1}{3}$ af, hvad Danmark modtog under hele krigen.⁵³⁾ Her ligger en hovedforklaring paa, at de danske modtagepladser laa øde og afventende hen. Hertil kommer naturligvis den fra 1943 velkendte grund, at de lyse nordiske sommer-nætter gjorde nedkastningsoperationer særdeles risikable og satte et foreløbig stop for disse.⁵⁴⁾

Men nu var ventiden ogsaa forbi. Efterhaanden som nætterne gradvis blev længere og længere og nattemørket igen svøbte sig skærmende over maskiner og modtagemandskab, opstod ogsaa de strategiske forudsætninger for en forsyning af den ventende danske modstandshær. Med det tyske sammenbrud i Frankrig i august 1944 og indrykningen i Belgien i begyndelsen af september 1944 ophørte de store krav til den engelsk-amerikanske forsyningstjeneste fra disse 2 lande, og Danmark kom for alvor ind i billedet. Men forinden den forøgede aktivitet nu satte ind, fandt der afgørende ændringer sted i organisationsforholdene baade i London og i Danmark.

Godsejer Flemming Juncker var i maj 1944 ankommet til London via Sverige, efter at han var forsøgt arresteret af Gestapo i Aarhus,⁵⁵⁾ Sammen med faldskærmsmanden Ole Geisler havde han i 1943 været grundlæggeren af alt modtagearbejde i Jylland,⁵⁶⁾ og i mere end et aar havde han holdt skansen i dette arbejde. Han var derfor nøje inde i modtagearbejdets særlige problemer, ligesom han havde indgaaende kendskab til de særlige danske forhold.

I løbet af sommeren 1944 indtraadte han sammen med den hidtidige leder af det danske efterretningsarbejde, sekretær Svend Truelsen, i den danske „S. O. E.“-sektions operationsstab som hovedkvarterets leder af nedkastningsarbejdet i Danmark.⁵⁷) Betydningen af, at der paa denne plads sad en mand, der var saa intimt inde i alle de problemer, dette arbejde kunne medføre, og som bortset herfra havde et fast greb paa alt organisationsarbejde parret med udpræget forhandlingsevne, levende idérigdom og utrættelig vitalitet, kan næppe vurderes højt nok. War Office's og Foreign Office's beslutning om mod alle generelle direktiver og mod al praksis at knytte de to danske til den engelske stab kom til at betale sig og blev af enorm betydning for modstandsarbejdet i Danmark.

Samtidig var den engelske beslutning om at skære igennem alle formelle betragtninger og drage nytte af de to fremragende modstandsfolks indsigt, erfaring og organisationstalent baade en klog og betydningsfuld cadeau, ikke bare til dem selv, men til den danske modstandsbevægelse, en bemærkelsesværdig anerkendelse til en organisation, der fra en ussel startposition nu havde arbejdet sig frem til at ligge i teten, energisk og spurtsikker. Det maa have været baade med glæde og berettiget selvfølelse, at Truelsen i et brev til sin chef, oberstløjtnant E. Nordentoft, d. 31. juli 1944 kunne meddele: „Iøvrigt er vi nu blevet en del af afdelingen herovre, idet der fra de engelske myndigheder er givet tilladelse til, at vi faar kontor i H. Q.... Vi faar de bedste muligheder for at tage del i alt. Det har været forbundet med meget store vanskeligheder at faa det ordnet. Der er forbud mod, at udlændinge opholder sig i H. Q. ligegyldigt hvem de er og hvad de iøvrigt har lavet. Lillefar (Hollingworth) er imidlertid utrættelig. Han ønskede og forlangte, at vi skulle integreres, og det lykkedes ham ved at mobilisere alle faktorer... Hermed er afdelingen nu en engelsk-amerikansk-dansk section. Det er kun franskmændene, der har den samme stilling. Saa det maa siges at være en anerkendelse af det danske arbejde“.

I hovedkvarteret blev Juncker nu den utrættelige forkæmper for

forøgede forsyninger til Danmark. Han kendte nøje det skrigende behov.

Men ogsaa i Danmark – og her specielt paa Fyn – forberedte man sig ved ændringer i organisation. I den tidlige periode havde som nævnt modtagearbejdet været blandet op med andet modstandsarbejde. Især i begyndelsen havde organisationen ikke været større, end at alle stort set kendte alle, og at modtagepladser, depoter, kaldesignaler o. s. v. havde været kendt i unødigt store kredse. Netop dette forhold havde medført, at depotet ved Korsebjerghave var blevet opdaget og konfiskeret.⁵⁸⁾ Det uheldige heri var indlysende for alle. I forbindelse med en almindelig omlægning af Odense-ledelsen blev det derfor besluttet, at Erik Frandsen skulle udtræde af denne, hvor han indtil da havde siddet som leder af sabotagearbejdet, mens han, som vi har set det, ogsaa deltog i modtagearbejdet, for fra nu af helt og udelukkende at hellige sig det forventede modtagearbejde paa hele Fyn. Igennem byledelserne saavel i Odense som i Kystbyerne skulle der stilles det fornødne mandskab til hans raadighed. En tilsvarende ordning blev iøvrigt i løbet af efteraaret truffet paa Sjælland, hvor Stig Jensen fik overdraget ledelsen af alt modtagearbejde her.⁵⁹⁾ I Jylland havde Anton Toldstrup allerede fra Flemming Junckers afrejse fra landet staaet som en fremragende leder af dette særlige arbejde.

Beslutningen om at udnævne Erik Frandsen til leder af modtagearbejdet paa Fyn skulle vise sig at blive en af de rigtigste udnævnelser under udviklingen af den danske modstandsbevægelses komplicerede organisme. Under hans ledelse skred modtagearbejdet paa Fyn frem med forbilledlig præcision, orden og sikkerhed. Hans arbejde blev i lige grad præget af overblik og grundighed i detaljerne, og samtidig havde han det held eller den evne at samle og sammenarbejde en kreds af faste og besindige medarbejdere, der under hans ledelse førte stabsplanerne ud i livet med styrke, omhu og disciplin; friktioner blev ukendte i disse omgivelser, og æren for det resultat, der nu blev opnaaet, blev fælles for alle i dette rolige,

men maalbevidste team-work, der blev højt vurderet i London, hvorfra man var i stand til at vurdere fremfor nogen.

Den organisatoriske opbygning af arbejdet, som Erik Frandsen nu gennemførte, og som i det store og hele blev bestaaende krigen ud, fulgte, saa vidt en skematisk fremstilling nu engang kan dække en levende virkelighed, følgende retningslinier.⁶⁰⁾

Hovedkvarteret under Erik Frandsens ledelse etableredes i Odense. Til disposition havde han til stadighed 4 instruktører: Ingeniørerne Bent Rune og Erik Poulsen samt erhvervsflyver Erik Malmlose og fabrikant Uffe Klausen (Ringe). Gennem Fynsledelsen etableredes kontakt til byledelserne i afsnittene: Odense, Nyborg, Svendborg, Faaborg, Middelfart og Bogense, som hver udpegede en lokal modtageleder. Erik Malmlose fungerede en tid som modtageleder for Odense-holdene, men blev senere afløst af kornet Mogens Hansen. Malmlose overgik efterhaanden helt til fordelingsarbejdet, hvoraf han blev leder for Odense-afsnittets vedkommende.

Hvert af de nævnte afsnit opstillede 1 modtagehold, bestaaende af 1 deling paa 8 grupper, ialt ca. 50 mand. Odense havde 2 hold. Kerteminde og Assens opstillede ingen hold, men assisterede mod slutningen henholdsvis Odense og Faaborg.

Modtageholdene sattes i gang af Erik Frandsen og de nævnte instruktører⁶¹⁾ og fremskaffede selv den fornødne udrustning: Lygter, biler, benzin o. s. v. De oprettede midlertidige gennemgangsdepoter. Under de første modtagelser i et nyt afsnit deltog Erik Frandsen eller en af instruktørerne som vejledere og observatører; en undtagelse udgjorde dog her Middelfart-afsnittet, der i premierløjtnant Ole Justesen havde en erfaren mand, der havde medvirket helt fra de første modtagelser. Et telefon-kontakt-system udarbejdedes saaledes, at der var lyn-kontakt (koder) mellem hovedkvarteret og samtlige ledere af modtageholdene. I hele dette vigtige system spillede maskinhandler Svend Bondo⁶²⁾ en fremtrædende rolle. Han tilrettelagde bl. a. et kodesystem, hvorefter alle arter af



*Ingeniør Erik Frandsen, fotograferet under krigen
i sit illegale hovedkvarter.*

vaaben, sprængstof, ammunition o. s. v. havde reservedelsnumre til landbrugsmaskiner, saa det var store mængder af ordrer, der i telefonen gik til hans firma: Bondo & Co.

Endvidere oprettedes under Erik Poulsens ledelse en fordelingscentral, der havde kontakt til samtlige byleders gennemgangsdepoter.

Umiddelbart efter modtagelserne indgav Frandsen en nøjagtig opstilling af det modtagne materiel til Fynsledelsens 5-mands-raad, som derpaa under hensyntagen til de forskellige afsnits øjeblikkelige behov udfærdigede en fordelingsliste, der gik til fordelingscentralen. Denne effektuerede derpaa fordelingsordren.

Der blev endvidere arbejdet energisk paa at fremme sikkerheden mest muligt ved indgaaende instruktioner af de deltagende modstandsfolk, og der blev i høj grad lagt vægt paa at indskærpe alle tænkelige sikkerhedsforanstaltninger, ligesom det af kildematerialet kan ses, at der blev skredet ind, hvor der blev konstateret tilfælde af daarlig disciplin. Over det hele og udenfor det hele sad Duus

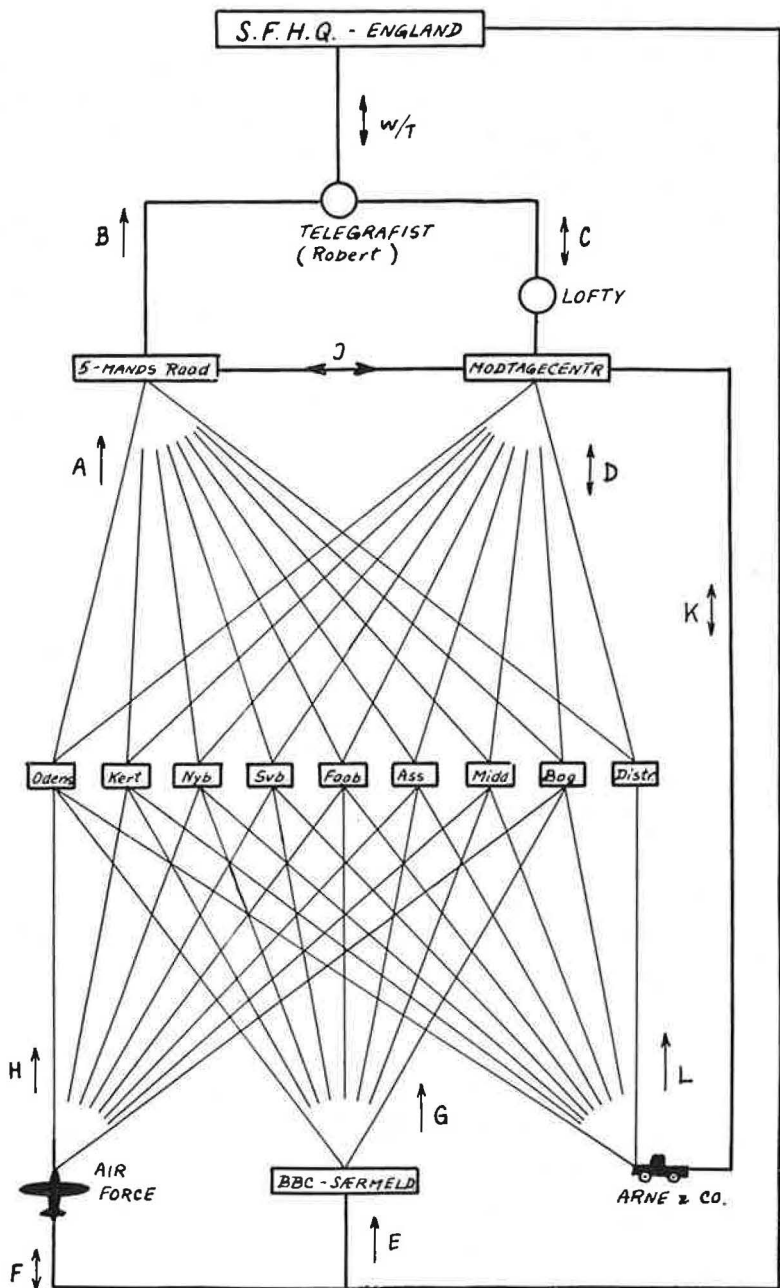
Hansen ude paa Vestfyn og var det faste, forbindende led til hovedkvarteret i London, forbundet med Erik Frandsen gennem faldskærmsmanden Erik Hecht Johansen („Lofty“), der i april 1944 var kommet til Odense efter at være kommet ned ved Fusingø d. 1. april. I Odense fungerede han som Peter Carlsens assistent for saa at overtage dennes arbejde, da han i juni 1944 maatte rejse til Sverige.⁶³) Formelt var Hecht Johansen som britisk officer den, der overfor London stod som den ansvarlige i dette arbejde, men det bør saa tilføjes, at alle formelle betragninger var uden fjerneste interesse eller betydning i det samlede fynske lederskab, hvor et tillidsfuldt kammeratskab almindeligvis dominerede arbejdet og prægede indstillingen. Hvis det ikke lyder fattigt at sige det om en indsats, som den, der her er tale om, kunne det være fristende at fremhæve det som maaske Hecht Johansens største fortjeneste, at han saa naturligt gled ind i dette kammeratskab.

Saaledes saa skemaet i hovedsagen ud. Naturligvis blev det først endeligt opbygget, som nødvendigheden bød det; men i det væsentlige var de forberedende planer lagt, inden der blev brug for apparatet. Man kan vel her udelade det trivielle, at der naturligvis paa alle maader var tænkt paa sikkerheden ved indskydelse af mellem-mænd, maskerede kontaktadresser og alt det, der iøvrigt var fælles-gods for hele modstandsbevægelsen.

Saaledes rustet var man i eftersommeren 1944 klar til at modtage den store bølge af nedkastninger. Bølgen begyndte at rulle indover Jylland i august og naaede Fyn i september.

Begyndelsen her skulle imidlertid ikke blive lovende.

D. 24. september satte London 3 pladser „paa“, „Max“, „Philip“ og „Inger“, pladser i nærheden af Ryslinge, Langesø og Krengerup. Man havde naturligvis i forvejen recognosceret disse pladser fra „marken“, og de nødvendige aftaler var truffet. Ikke desto mindre kom annonceringen fra London bagpaa folkene paa Fyn. Kort tid i forvejen var et af medlemmerne i Fynsledelsen, grosserer Busk-Rasmussen, blevet taget af Gestapo, og da han kendte pladser og



Skematisk oversigt over modtageorganisationens opbygning.

navne, anmodede man London om at ændre navnene forinden modtagelse; indtil da betragtede man disse pladser som udgaaede af programmet. Beslutningen herom var naturligvis rent principiel, og en aflysning af operationerne fandt i et saadant tilfælde altid sted. Faktisk oplyste Busk-Rasmussen intet om de nævnte pladser eller navne, men holdt sig i alle forhør baade i København, hvor han blev arresteret, og i Odense helt til, hvad der var aftalt i forvejen i tilfælde af en saadan arrestation. Hans fængsling fik derfor overhovedet ingen konsekvenser – undtagen for ham selv.⁶⁴⁾ Men herom kunne man naturligvis ikke vide noget med sikkerhed indenfor ledelsen af modtagearbejdet, og affæren fik den betydning for hele arbejdet, at man fra nu af holdt enkeltheder vedrørende modtagearbejdet skarpt adskilt fra Fynsledelsens stabsarbejde. Den sikkerhedsmæssigt værdifulde decentralisering fik et ryk fremad, og Busk-Rasmussen kom derved gennem sin arrestation til at lægge ryg til en yderligere forbedring af den organisatoriske opbygning.

I forbindelsen med London maa imidlertid et eller andet have svigtet, uden at man af materialet kan se, hvor fejlen laa. Man modtog i det mindste ikke de ønskede nye navne, og den engelske annoncering og anflyvning af pladserne kom følgelig bag paa folkene i marken og virkede stærkt forvirrende. Man nøjedes med at sende en enkelt mand ud paa pladserne for at signalisere maskinerne væk.⁶⁵⁾ Den engelske reaktion kendes i form af et bevaret telegram og tyder unægteligt paa, at man ogsaa i London er forbløffet:⁶⁶⁾ „luftoperationer stop meddel os hvorfor ingen modtagelse paa inger max philip sidste nat stop“. Det fynske svar kendes ikke, men det maa have bragt forvirring i London, der d. 1.10.1944 telegraferer:⁶⁶⁾ „luftoperationer stop jeres meddelelse om nedkastningspunkter særdeles forvirrende stop i fremtiden . . .“, og herpaa følger en lang forklaring paa, hvordan punkter skal opgives for at forhindre misforstaaelser. Det engelske telegram maa vist nærmest opfattes som det, folkene i marken dengang ville have kaldt en „skideballe“. Historikeren vover at lade ordet løbe ham i pennen.



Nedkastningspladsen ved Ryslinge.

Natten havde været en fiasko – derom var ingen tvivl, og begivenheden fortæller baade om manglende erfaring og om de sidste uheldige rester af den tidligere sammenblanding af modstandsarbejdets funktioner.

Men derpaa begyndte det at lysne. Natten d. 4. oktober var der to pladser paa, den ene den nævnte „Inger“, den anden „Rickard“ i nærheden af Sdr. Broby. Igen var uheldet ganske vist ude efter pladsen „Inger“, men paa „Rickard“ gennemførtes modtagelsen, de første leveringer siden maj maaned. Detaillerne viser tydeligt vanskelighederne ved modtagearbejdet. Paa „Inger“ havde folkene den skuffelse, at maskinen i lav højde passerede pladsen 3 gange⁶⁷) uden at kaste, uanset at der fra pladsen blev givet lys og signal, samtidig med, at ogsaa maskinen gav signal. Forklaringen herpaa synes efter telegrammer om sagen at kunne ligge i, at piloten havde været forkert orienteret; i det mindste beklager London sig i telegram af 11.10.1944 over, at modtagelsesholdet blev set seks miles borte fra punktet, hvorfor der ikke blev kastet, mens Fyn samme

dag svarer tilbage, at holdet var, hvor det skulle være og gentager pladsens position i overensstemmelse med tidligere aftaler.⁶⁸) Paa „Rickard“ lykkedes som nævnt modtagelsen, dog kun delvis.⁶⁹) Maskinen, der skulle kaste i en skovlysning, kom, efter at have overfløjet pladsen 1 gang uden at kaste, under den endelige tilflyvning for langt mod vest og samtlige 12 containers havnede i høje, afgrenede bøgetræer. 7 containers gik gennem grenene og kunne bjergeres, mens 5 maatte opgives – hængende i trætoppene.⁷⁰) Under forsøget paa at aflevere paa „Inger“ d. 4.10 havde, som vi har hørt det, maskinen givet det aftalte signal til marken, ligesom modtageholdet, men forgæves, havde signaleret sit aftalte „a“.⁷¹) Ved begge nedkastninger d. 4.10. gik maskinerne flere gange ind over pladsen. Begge dele havde været gældende praksis ved alle tidligere nedkastninger, men netop i disse dage ses det, at nye regler bringes i anvendelse. Saavel maskinens lyssignaler som den gentagne overflyvning af pladsen betød nemlig en forøget fare for tysk pejling af pladsen og dermed fare for indkredsning af modtagehold og tab af materiel og mandskab. Fyn frembød med sin tætte bebyggelse og smaa afstande særlige problemer: Frandsen kommer ind herpaa i en rapport til London fra november 1944:⁷²) „Fyn er et meget tæt bebygget omraade og jævnt spredt overalt findes nazister, der ved enhver lejlighed telefonisk vil alarmere tyskerne. Endvidere er det tyske pejlesystem saa effektivt, at man allerede ca. 1 time efter indflyvning har tysk patruljering af vejnettet“.

Problemet med de tyske pejlestationer⁷³) og anmodning om at faa dem sat ud af kraft ved bombning er aabenbart blevet rejst fra fynsk side og maa være baggrunden for en summarisk bemærkning i et telegram fra London d. 11.10.1944: „radiolocation wires har tidligere været overskaaret paa Fyn stop“, hvor London altsaa giver anvisning paa at gaa sabotagevejen. Frandsens svar herpaa findes i hans nævnte rapport til London fra november, hvor han skriver: „Angaaende radiolocation wires saa har disse tidligere forsøgsvis

været overskaaret ved en generel overflyvning, men aldrig i forbindelse med modtagelse. Som forholdene er i øjeblikket, vil man ved en blokering af pejlestationerne omgaaende have tyske patruljer paa vejene, idet det tyske sikkerhedspoliti straks sættes i forbindelse med Flukos ved forvarsling fra Jylland. Det vil saaledes være kompromitterende at skære ledningerne paa modtagelsesaftenen, idet vor succes udelukkende afhænger af ubemærkethed... (tyske) patruljer udgaar fra Middelfart, Odense, Nyborg og Svendborg". Derpaa gentages anmodningen om bombardement. Rigtigheden af Frandsens ræsonnement kan næppe anfægtes.

Det trange, tæt bebyggede og stærkt udstykkede Fyn gav altsaa særlige problemer, selvom tilsvarende problemer naturligvis meldte sig overalt i Danmark, og det var netop til imødegaaelse af disse problemer og for at vanskeliggøre tysk lokalisering af pladserne, at man fra London (Juncker?) i slutningen af september indførte visse ændringer. Maskinen skulle saa vidt muligt gaa direkte ind over pladsen og saa vidt gørligt kaste ved første indflyvning, saa ikke en eventuel kredsning over pladsen røbede denne; samtidig skulle kun modtageholdet afgive signaler; I telegram af 30.9.44 lyder det første gang om dette sidste forhold: „for fremtiden meddel alle vedkommende kun marken gentager kun marken skal blinke (recognition) bogstav stop vores maskine vil ikke vise noget lys stop crack tre seks een betyder i forstaar og dette vil begynde fra den seksogtyvende september". Cracksignalet synes ikke med det samme at være opfanget i London; endnu den 11.10.44 anmoder London om crack-signal paa den nye ordning, og som vi har set, gav maskinen lys endnu d. 4. oktober. Efter den 11.10. synes ordningen endelig traadt i kraft. Baggrunden herfor var, at man nu fik et middel i hænde, hvormed man fra marken kunne lede maskinen direkte til pladserne; det drejede sig om den saakaldte eureka,⁷⁵) „en let transportabel kombineret traadløs ultrahøjfrekvens sender og modtager" af en saa indviklet teknisk karakter, at lægmanden afstaar fra at gaa ind paa detaliller. Det maa være nok

at anføre, at værdien ved apparatet laa deri, at modtageholdet med ringe fare for fjendtlig pejling kunne lede maskinen frem til punktet og ved hjælp af eurekaen sikre sig, at maskinen var den rigtige, saa man turde sætte lysene til. Apparatet havde iøvrigt ikke blot værdi for selve den plads, hvor det var opstillet, men flyvere til andre steder i landet kunne pejle ind paa og benytte eurekaen til almindelig orientering; det fremgaar af de bevarede telegrammer, at f. eks. flyvere til Jylland havde kontakt med de fynske eureka-opstillinger.⁷⁶⁾

Tanken om at sende en eureka til Fyn dukker første gang op i et telegram fra London af 30.9.44; man anmoder her om en plads, hvor apparatet kan modtages. Man synes fra marken at have opgivet „Anton“ ved Langesø, og d. 8.10.44 fulgte saa næste nedkastningsnat med to pladser paa programmet: „Anton“ og Krengerup-pladsen „Alfred“, med ændringer af navnene de tidligere forsøgte „Max“ og „Philip“. Der skete her det højst beklagelige, at maskinen til Langesø kastede fejlagtigt ved Søndersø, hvor alt godset faldt i tyskernes hænder, idet disse blev alarmeret af en lokal nazist og stillede ved stedet 1 time efter nedkastningen.⁷⁷⁾ Saaledes gik man i første omgang glip af den eftertragtede eureka. Først d. 26.11.44 fik man den første eureka over, men herom senere.

Paa Langesøpladsen var der bedre resultat, idet maskinen til Krengerup afleverede paa denne plads og lod holdet ved Krengerup staa og vente forgæves.⁷⁸⁾ At denne ombytning gav forvirring i telegrammerne, inden sagen var opklaret, kan ikke undre. Selve modtagelsen ved Langesø forløb iøvrigt programmæssigt. Et kvarter over midnat anfløj maskinen pladsen og nedkastede 11 containers, der alle blev bjergede. Telegram fra London opgiver 12 containers leverede, og i telegram fra Fyn kvitteres for 11.⁷⁹⁾ I den af oberstløjtnant Chr. Bro udarbejdede rapport om de væbnede styrker i Odense til Fyns-regionens arkiv, der bygger paa oplysninger fra de Odense-folk under Bros kommando, der ledede modtagelsen, opgives dog 12 containers modtagne. Samme sted hører vi lidt nær-



*Nedkastningspladsen
ved Langesø.*

mere om en ejendommelig episode i forbindelse med denne modtagelse:⁸⁰⁾ „Den sending, der skulle til „Alfred“, blev imidlertid afleveret paa „Anton“, Langesø. Der kom 12 beholdere ialt. Disse blev kørt til et depot i Sdr. Gaarde, og under aflæsningen her skete følgende: Der var ialt 7 mand til at læsse af, og de havde efterhaanden faaet alle beholderne paa nær 2 baaret ind i gaarden. Der opstod da et øjeblik, hvor føreren var alene tilbage ved vognen. Han var netop i færd med at trække en beholder frem, da der pludselig fra et vejsving ca. 25 m fremme kom 6–7 mand raabende og skrigende ned mod ham. Samtidig med, at føreren naaede at komme ind i førerhuset, hvor hans „sten“ (maskinpistol) laa, naaede de op paa siden af vognen og begyndte at bearbejde føreren med lange stokke, hvorunder vindspejlet og ruderne blev knust. I mellemtiden havde han faaet fat i sin „sten“ og opfordrede dem til at forsvinde, da der ellers ville blive skudt. Da dette ikke hjalp, affyrede han et par salver med det resultat, at de straks forsvandt. Herefter løb føreren ind i gaarden for at faa fat paa de andre, men de var ingen steder at finde. Han fortsatte saa eftersøgningen paa den anden side af gaarden, men stadig uden resultat. Pludselig hørte han vognen blive startet og søgte derfor ad omveje tilbage til

stedet, hvor han havde forladt vognen, men den var væk. Til alt held havde han sin cykle liggende under et buskads i nærheden, og denne fik han fat paa og kørte til Odense. Her opsøgte han Ole, hvor han fandt de øvrige forsamlede, idet det var dem, der var kørt med vognen. De forklarede, at saa snart de havde hørt skyderiet, var de løbet tilbage til vognen for at hjælpe føreren, men da han ingen steder var at finde, og de ikke turde blive paa stedet længere, tog de vognen og kørte hjem. Senere paa dagen tog de tilbage til Sdr. Gaarde for at faa opklaret, hvad der var hændt, og det viste sig nu, at det var nogle folk fra omegnen, der troede, at de var i færd med at stjæle generatorbrænde, og derfor ville forhindre dem i det. Altsaa det hele var en stor misforstaaelse". Der skete sære ting i Danmark i den politiløse tid.

I telegram fra London af 30.9.44 havde London meddelt, at man fra nu ville gaa over til at anvende de svære Stirling-maskiner til nedkastningsoperationerne; samtidig opgav man antallet af containers til 12. Fra november blev antallet sat yderligere i vejret. Den 1. og den 11. november fulgte de to næste modtagelser ved Nordskov og Langesø. Begge steder blev der programmæssigt modtaget 24 containers.⁸¹⁾ Fra nu af og frem til april 1945 kan forløbet af modtagelserne følges gennem regelmæssige rapporter fra Erik Frandsen til Fynsledelsen⁸²⁾ og i en lang række tilfælde ligeledes gennem rapporter fra de tidligere nævnte observatører, hvor nye hold er blevet sat ind. Ved Nordskov havde Svendborg-holdet for første gang været i funktion med en afstand til pladsen paa ikke mindre end ca. 25 km. Nu kom ogsaa Nyborg og Faaborg ind i arbejdet paa en stor modtagelsesnat d. 26.11.44. Ikke mindre end 3 vellykkede modtagelser gennemførtes denne nat. Overhovedet fremtræder der nu en klar tendens til at klumpe modtagelserne paa de forskellige pladser sammen paa samme nat. Et direkte ønske herom fra marken blev fremsat allerede i slutningen af oktober, hvor det i et telegram til London hedder: „fjenden meget aggressiv stop derfor saa meget som muligt samme nat stop“, et ønske der



Nedkastningspladsen ved Holstenshus.

iøvrigt genfremsættes i december. London svarer herpaa d. 24.10.44: „vil prøve at flyve til alle punkter samme nat med fireogtyve containers hvert punkt plus eureka pakke paa vera og tito“. ⁸³⁾ Vigtigere end den teoretiske forsikring var det naturligvis, at man fra London i praksis fulgte markens ønske, hvilket tydeligt vil fremgaa af det følgende afsnit. D. 26. november kom 3 pladser paa programmet, „Rosalie“ ved Krengerup, „Vera“ ved Holstenshus og „Tito“ ved Lykkesholm. Ved de to sidstnævnte modtagelser modtoges hvert sted 24 containers samt 1 pakke; ved Krengerup blev resultatet 18 beholdere og 1 pakke (indeholdende en eureka). Detaillier fremgaa af rapport om aftenens forløb til Fynsledelsen og af rapport fra Bent Rune om modtagelsen ved Lykkesholm. ⁸⁴⁾

Størst problemer var der ved Krengerup-modtagelsen, hvorom det i rapporten hedder: „... (der blev) modtaget 18 beholdere og 1 eureka ... og ladningen blev slæbt op bag et dige ved vejen, saaledes at man hurtigt kunne læsse paa vogn“. De to vogne til modtagelsen havde totalt svigtet den paagældende aften. Derpaa

fortsættes: „Da vognene efter ca. 45 minutters forløb ikke viste sig, blev mandskabet sendt hjem . . . Dagen efter modtagelsen startede 5 mand med en vogn, for at forsøge at redde, hvad reddes kunne, og det lykkedes at redde de 18 beholdere til lageret, dette tog ca. 10 timer . . . Eurekaen var forsvundet, men blev dagen efter fundet hos en mand i en nærliggende landsby, og den er nu i sikkerhed. Der var ventet 24 beholdere, hvorfor man maa regne med, at de resterende 6 er gaaet fast i maskinen . . . eller er faldet et stykke fra pladsen. Der recognosceres efter disse 6“.

Ved modtagelsen ved Holstenshus deltog Erik Frandsen selv som instruktør for Faaborg-holdet. Modtagelsen forløb planmæssigt med modtagelse af de nævnte 24 containers + 1 pakke (eureka). Det anføres kort i Frandsens rapport, at „opgaven viste sig at være ret vanskelig, da pladsen dagen før modtagelsen var blevet opløjet. . . Vagten holdt 8 mennesker op samt 1 hestevogn. Personernes navne blev noteret, og man appellerede i en lille tale til velvilje i form af „tæthed“.

Ved modtagelsen ved Lykkesholm bjergedes 23 containers + 1 pakke med pistoler,⁸⁵⁾ og 2 dage efter fandtes den sidste container ca. 1.5 km fra pladsen. Det kritiseres af observatøren, at der manglede bagsmæk paa bilens lad, saa den ene container trillede af ved bortkørselen; det samme lille problem dukker op ogsaa ved senere modtagelser.

Aftenen havde været en succes med en samlet aflevering af 66 containers og 3 pakker, der-imellem de stærkt eftertragtede eureka, der nu blev sat i funktion. Alt i alt havde november 1944 været rekordmaaned med ikke mindre end 114 containers. Men til den fuldstændige bedømmelse af natten d. 26. hører det telegram, der indløb d. 28. november fra London: „flyvemaskine paa rosalie gentager rosalie savnes meddel os snarest alle oplysninger stop . . . haaber modtagelse paa vera og tito heldigt gennemført stop“. Fra marken kunne man kun meddele, at maskinen havde afleveret de 18 containers og tidspunktet herfor, kl. 22.15. Derefter tavshed.



*Nedkastningspladsen
ved Lykkesholm.*

Nu satte vinteren ind, og de følgende maaneder blev stille maaneder med mørke, kulde, sne og talrige skuffelser i forgæves forsøg paa at overvinde vanskelighederne. Kun en enkelt godt gennemført modtagelse skulle lyse op i en lang række af uheld. Telegrammerne fyldes af korrespondance om tilrettelæggelse af operationer, der saa alligevel ikke i praksis lod sig gennemføre. Et par almene træk skal lige anføres.

D. 3.12.44 telegraferer London og beder om, at man prøver at faa gennemført mørkelægningen bedre, end det skete. Det lyder i telegrammet:⁸⁶⁾ „sørg for at det bliver kendt at luftvaabenet ønsker mørkelægningsbestemmelserne omhyggeligt overholdt da lys forvirrer navigatørerne gentager navigatørerne stop... anmodning maa ikke blive gentaget ikke blive givet til illegal presse da tyskerne saa vil vide“. Problemet om den daarlige mørkelægning var ikke specielt fynsk, men blev fra England ført frem for frihedsraadet. I sin beretning til rigsarkivet nævner professor C. A. Bodelsen,⁸⁷⁾ at spørgsmaalet herom var fremme i det første møde i raadet, hvori han deltog, d. 23. december 1944. Her blev man enige om at lade den illegale presse præcisere nødvendigheden af, at mørkelægningen overholdtes.

Yderligere indførte London nu et nyt system vedrørende plad-

sernes godkendelse og forsyning med navne og signaler. Mens det oprindelige system havde været det, at pladsen blev recognosceret fra marken og derpaa foreslaaet England, hvorefter denne enten forkastede eller godkendte den og i sidste tilfælde forsynede den med navn etc., hvorefter den først betragtedes som klar til operation, blev ordningen nu efter Junckers direktiv det, at den skulle betragtes som værende „paa“ 48 timer efter, at den var meldt til London. Fra det øjeblik skulle man være rede til at lytte efter pladsens „kettle“ og i givet fald rykke ud; hvis pladsen saa ikke godkendtes, blev der givet marken besked herom bagud, og der var saa ingen større skade sket ved den forgæves lytten fra gruppelederens side.⁸⁸⁾ Det engelske telegram om den nye ordning indløb d. 22.12.1944 og lød:⁸⁹⁾ „naar i sender nye punkter vær rede til at modtage otteogfyre timer efter stop i maa gaa ud fra at alle punkter er ok gentager ok med mindre vi raader anderledes stop dette vil spare forsinkelse i gennemførelse stop“.

December forløb uden modtagelser, og d. 15. december maatte man se i øjnene, at man skulle ind i det nye aar, før nye modtagelser kunne paaregnes. Helligdagene indebar et særligt problem, som det gav sig udtryk i et telegram, Erik Frandsen og Hecht Johansen den 15. december 1944 sendte til London, og hvori det hed:⁹⁰⁾ „ingen gentager ingen modtagelse fireogtyvende femogtyvende seksogtyvende og enogtredivte december af hensyn til sikkerheden for modtageholdenes legale medlemmer“. Tanken bag telegrammet var naturligvis den, at det ville være et alvorligt brud mod de stærkt indskærpede krav om sikkerhed i arbejdet at modtage netop disse nætter. Hovedmassen af modtagefolkene var jo folk, der endnu opretholdt en legal tilværelse og skjulte deres illegale aktivitet selv overfor de nærmeste, familie og nære venner, og da det var givet, at en anelig del af dem paa helligaftenerne ville befinde sig i en hyggelig jule-eller-nytaars-komsammen – i mange tilfælde med mange mennesker – blev det fra marken besluttet at aflyse disse dage; et pludseligt opbrud efter telefonopkald eller

lign. fra gruppelederen kunne vanskeligt gaa ubemærket af, mente man. Specielt for nytårsaftens vedkommende spillede det en rolle, at man kunne forvente livlig nattetraffic fra diverse nytårs-selskaber. Alle var enige herom, og London anfægtede ikke synspunktet.

Frandsen gav gruppelederne, der forestod alarmeringen, meddelelse om beslutningen og indskærpede, da der tidligere havde været misforstaaelser, at der de nævnte nætter ikke skulle være modtagelse, uanset om pladser skulle blive annonceret. Skulle dette mod aftalerne alligevel ske, skulle en mand paa hver plads gaa ud og se at signalere maskinen væk.

Saaledes laa landet, da B.B.C. nytårsaften pludselig annoncerede 4 pladser, de to tidligere pladser ved Rugaard og Nordskov og to nye pladser ved Østerballe under Bogense-holdet og ved Brændegaardssø under Faaborg-holdet. Uanset alle ordrer maatte situationen naturligvis skabe forvirring. Paa de tre pladser blev maskinerne efter instruktionen „lyst hjem igen“, men ved Brændegaardssø gennemførtes modtagelsen. Situationen i de to forskellige tilfælde kan belyses gennem de samtidige rapporter. Ved Rugaard stillede Erik Malmlose efter ordrene og rapporterer d. 1.1.1945 til Erik Frandsen:⁹²) „Var paa pladsen kl. 23.20, alt roligt. Der var ualmindeligt livligt skyderi rundt omkring, og livlig trafik af vogne, som vi kunne høre ude fra vejene. Kl. 12.00 ønskede vi hinanden godt nytår. (M. var paa pladsen sammen med en kammerat). Kl. ca. eet lød et skud ret nær og lige i retning af vognen. Da der kun kom det samme regnede vi med, at det var en krybskytte. Kl. ca. 01.30 hørte vi, at der blev blæst alarmtilstand i Bogense, regnede vi med. Umiddelbart efter lød motorlarm, og en maskine passerede os ret nær, vi kunne ikke se den, men det lød, som den kom fra N. V. . . . Kl. 2.00 hørtes igen motorlarm, og en maskine passerede pladsen, V. for denne . . . Kl. 2.10 kom den igen fra S. V. og passerede pladsen svingede i en stor bue til V. Jeg signalerede. Maskinen fortsatte i en stor cirkel og kom igen kl. 02.12 fra S. V. og passerede pladsen. Jeg signalerede igen. Maskinen forsvandt i N.-lig retning . . .“

Ved Brændegaardssø gik det som nævnt anderledes. Her indtraf den yderligere komplikation, at den danske officer og faldskærmsmand, dav. premierløjtnant E. H. Jensen, der efter uddannelse i England var blevet sendt til Fyn som liaisonofficer efter at være kommet ned ved Aalestrup d. 1.10.1944,⁹³⁾ og som i tilfælde af modtagelse ved Brændegaardssø skulle betjene eurekaen paa pladsen, hørte annonceringen af pladsen. Da han netop var sammen med sabotagelederen i Odense, ingeniør K. B. Münter, der vidste hvor Erik Frandsen denne aften opholdt sig, ringede Münter op for at høre, hvad man skulle gøre, og Frandsen bekræftede de tidligere givne instrukser, at der *ikke* skulle være modtagelse, at London var indforstaaet hermed, og at det hele maatte være en misforstaaelse. Ikke desto mindre tog E. H. Jensen alligevel til Faaborg, fik samlet folk sammen, og modtagelsen gennemførtes programmæssigt paa „Thorkild“, som pladsen her hed den nat. Forvirringen blev naturligvis komplet, da Hecht Johansen (og Frandsen), der efter telefonsamtalen nytårsaften maatte gaa ud fra, at der ikke var modtaget paa „Thorkild“, og som først et par dage senere fik rapport om det modsatte, d. 1. januar afsendte følgende telegram:⁹⁴⁾ „haster stop grund ingen modtagelse refererer til mit andet af d. femtende der aflyser nedkastning paa julehelligdage og nytårsaften stop alle punkter . . . endnu ok gentager ok og klar til modtagelse med det samme . . . stop godt nytår lofty“. For slet ikke at tale om forbløffelsen i Odense-hovedkvarteret, da man d. 2.1.1945 – endnu uvidende om modtagelsen ved Brændegaardssø – fra London modtog:⁹⁴⁾ „glad godt vejr satte os i stand til at sende Fox⁹⁵⁾ ladning og pistol pakke thorkild sidste nat . . . piloten rapporterer fortræffelig modtagelse thorkild enogtredivte december stop . . . eureka arbejdede udmærket stop“.⁹⁶⁾

Saaledes kunne gensidige misforstaaelser slaa skaar i arbejdet.

Det nye aar begyndte ikke lovende. Nu blev det vejret, der lagde vanskeligheder i vejen, baade for maskiner og mandskab. For en del var dette naturligvis forudset. Paa aarets første dag telegrafe-

rede London og anmodede om løbende meldinger om snesituationen,⁹⁷⁾ saaledes at operationer kunne afblæses, hvis sne lagde hindringer i vejen for modtagelse; telegrammerne skulle mærkes med begyndelsesordet „sne“ og skulle være sendt inden kl. 15, saa eventuelt planlagte operationer kunne blive afblæst rettidigt. Og sneen lagde hindringer i vejen. D. 12. januar og igen d. 23. januar aflystes fra marken alle operationer paa grund af sne. Problemet var naturligvis ikke bare det, at der var sne paa pladserne, men at vejene i flere dage kunne være ufarbare for de nødvendige vogne.

Men forinden sneen kom havde man forsøgt modtagelse. D. 6. januar annonceredes fra B.B.C. modtagelse paa pladserne ved Østerballe, Rugaard, Nordskov og paa en ny plads ved Hellerupgaard. Paa alle pladser var holdene rykket ud, men paa ingen af pladserne naaede maskinerne frem. 5 dage senere lyder det fra London:⁹⁸⁾ „grundet daarligt vejr operationer afblæst natten sjette stop . . . haaber drengene ikke gentager ikke ude hele natten“. Men det havde drengene været. Paa pladsen ved Hellerupgaard havde Bent Rune været ude som observatør for et hold fra Nyborg; hans rapport fra aftenen anfører:⁹⁹⁾ „...var alt paa plads, da jeg ankom ca. 20 min. før time. Fordeling af mandskab og vogne var fortrinlig – min kompliment for lygtefolk, der ikke ønskede afløsning trods kulden. Der var ro og orden . . . et fint hold. Vi blev paa pladsen til 4.30“.

I løbet af januar besluttede man indenfor Fynsledelsen at anmode om¹⁰⁰⁾, at folkene paa modtageholdene efterhaanden blev udskiftet noget, saa flere kunne faa del i aktivt arbejde som en „træning, prøve og stimulans . . . før den sidste og totale indsats kunne forventes“. I rapport til Fynsledelsen 24.1.45 meddeler Frandsen, at ordre om saa vidt muligt at udskifte mandskab med op til 50 % er udgaaet til distrikterne.¹⁰¹⁾ Betydningen af denne udskiftningspolitik vil fremgaa, naar man gør sig klart, at der i februar var ialt 700 enkeltudrykninger.

Januar havde været en sort maaned. Sikkert følte man ogsaa

dette i hovedkvarteret i London og ønskede at give folkene derovre paa Fyn en opmuntring. I det mindste skrev Hollingworth d. 26.1.1945 et opmuntrende brev til Hecht Johansen og Frandsen med tak for det, der var udført og gode ønsker for fremtiden. Det hedder her:¹⁰²⁾ „Jeg ved, at I begge har haft store vanskeligheder med at arrangere modtagelser fornylig, og paa vores side har vi været i høj grad hindrede af dette infernalske vejr. Jeg haaber imidlertid, at vi i løbet af de næste maaneder skal faa bedre vejr og blive i stand til at levere betydeligt mere gods end det fornylig har været muligt . . . I mellemtiden ville jeg gerne, om I ville overbringe jeres modtagedrenge mine lykønskninger i anledning af den storartede maade, hvorpaa de udfører et godt stykke arbejde . . . hold os underrettede om jeres problemer“.

Havde januar været en sort maaned for modtagerarbejdet, blev begyndelsen af februar om muligt endnu sortere. D. 9. februar blev der alarmeret til modtagelse paa ikke mindre end 7 pladser, og der blev – naturligvis – rykket ud til dem alle.¹⁰³⁾ Forventningerne om nu igen at komme igang var med 7 pladser paa programmet store.

Kl. 22 satte det imidlertid ind med daarligt vejr for ikke at sige uvejr, og ingen af maskinerne naaede frem til de ventende hold. Skuffelsen var naturligvis uhyre stor. Hertil kom saa yderligere, at natten bragte tab af maskiner. Der skulle leveres paa de gamle pladser ved Brændegaardssø, Østerballe og Hellerup, og derudover var 4 nye pladser ved Skjoldemose, Ørnfelt, Fønsvang og Rynkeby paa programmet. Det var maskinen til Østerballe, der kom ud for katastrofen, mens maskinen til Ørnfelt maatte vende om paa grund af maskinskade. Det engelske telegram om nattens forløb er trist:¹⁰⁴⁾ „flyvemaskine til niels er ikke gentager ikke vendt tilbage stop rapporter øjeblikkeligt enhver efterretning stop flyvemaskine til erik maskinvanskeligheder stop gerhard henriette preben allan arthur mislykket paa grund af daarligt vejr stop“. Fra marken var det kun lidt, man kunne oplyse, og mindre man kunne gøre. D. 12. meddeles ubekræftede rygter om en maskine, der skal være gaaet

ned i Lillebælt, og den 15. kan man oplyse, at rester af en maskine er skyllet i land i nærheden af Fønsskov og yderligere meddele, at der intet vides om mandskabets skæbne.

Til alt dette kom saa en voldsom episode for det hold, der skulle have taget imod ved „Henriette“ ved Fønsvang. Modtageleder var her Ole Justesen, og hans rapport fra d. 11.2.45 giver en skildring af et skarpt sammenstød, holdet havde med de tyske patruljer. Det hedder her:¹⁰⁵) „Styrken, ca. 60 mand, stillede kl. 22.30 ved møllen i bunden af Gamborg fjord. Til transport anvendtes 2 benzindrevne lastvogne + 1 personvogn. Kl. 23.30 var alt paa plads og vagtposter stillet ud, ligesom Udby central var blevet besat med 2 mand . . . (der skildres herpaa ventetiden paa pladsen og omtales lyden af motorstøj fra luften med signalafgivning fra modtageholdet) . . . vi brød op kl. 2.30. Mandskabet blev sendt til cyklerne og med korte mellemrum sendt af sted. Posterne blev inddraget, og vognene kørte bort. Vejene var meget opblødte, og som følge heraf og paa trods af instruktionerne, kørte størsteparten af styrken ad vejen forbi Udby kirke; samme vej fulgte den ene lastvogn + personvognen, medens den anden lastvogn kørte sydpaa igennem Føns. Andre dele af styrken fulgte vejene over Gamborg og Vesterdal. De to sidstnævnte veje kunne befares uden sammenstød af nogen art, lastvognen mødte derimod under gennemkørsel af Udby fra syd en tysk styrke, der ved hjælp af en rød lanterne prøvede paa at faa den til at standse. Man satte imidlertid blot farten i vejret, saa tyskerne, der stod tværs over vejen, maatte springe for livet. Der blev ikke løsnet skud fra nogen af siderne. Da de første, der kørte ad vejen mod Udby kirke, naaede denne, blev de standset af en tysk patrulje paa ca. 10 mand. De foreviste legitimationskort og kørte videre uden yderligere snak. Lidt efter indtraf episoden med før-omtalte lastvogn, der ganske vist kom fra et andet verdenshjørne, men det bevirkede, at da de næste folk kom til syne, blev de holdt tilbage og maatte ikke tage videre. Der var efterhaanden samlet ca. 10-15 mand – alle ubevæbnede – et par stykker var det lykkedes at

undslippe, en slog en tysker ned, og midt under dette kom den anden lastvogn kørende med fuldt blus med personvognen med slukkede lanterne ca. 20–30 m bagefter. Tyskerne mistede nu pludselig interessen for cyklisterne, der alle straks benyttede chancen til at stikke af, en enkelt efterladende et falsk legitimationskort, der dog senere viste sig mindre uskyldigt. For den kommende lastvogn var situationen den, at den pludselig ser 4 tyskere staaende tværs over vejen med karabinerne i anslag, en anden tysker var bevæbnet med mp. Der blinkes rødt med en lommelygte, og saa kommer der 3–4 tyskere op ved siden af vognen, saaledes at der ialt var 8–10 mand. Lastvognen, i hvis førerhus der sad ialt 3 mand bevæbnede med 2 mp.er og 1 pist., sagtnede farten, som om de ville standse, chaufføren kommanderede skyd, hvorefter den ene mp.-skytte aabnede ild igennem vindspejlet begyndende mod tyskeren med mp. og derefter fejede over hele maalet, saa langt vinduesrammen tillod det. Den anden mp.-skytte i førerhuset fik et chock, der først fortog sig efter nogle sekunders forløb. 2 tyskere tumlede straks bagover og blev liggende, en anden tysker skød sin karabin af og ind gennem førerhuset uden at ramme, som svar returnerede chaufføren med sin pistol, hvorefter han traadte speaderen i bund og kørte i sydøstlig retning ud af Udby. Bagpaa lastvognen stod en del af vagtstyrken med deres cykler, nogle sprang af og fjernede sig indover markerne, mens resten aabnede ilden fra deres mp.er. Lastvognen fortsatte derefter uhindret mod øst, kun forfulgt af enkelte karabinskyd. Den efterfølgende personvogn standsede op, da man saa tyskerne komme frem paa siden af lastvognen. Chaufføren „steg“ ud, og fra knælende stilling aabnede han ilden mod tyskerne i venstre vejside. De faldt straks ned alle. Saa kørte lastvognen, og fra personvognen kunne man ikke danne sig noget billede af, hvor mange tyskere, man havde overfor sig, hvorfor man, da der kun var tyskernes skrig og raaben tilbage, lod vognen i stikken og begav sig til fods i vestlig retning“. Herefter fremsættes i rapporten formodning om, at de tyske styrker er blevet dirigeret ud, efter at man

fra en tysk maskine har observeret de lys, der af modtageholdet blev afgivet, da man havde hørt motorstøj over modtagepladsen, og de materielle tab fra dansk side opgøres til foruden personvognen at omfatte en pistol og nogle maskinpistoler samt haandgranater. De tyske tab meddeles at have været 2 mand dræbt, 1 haardt saaret og flere lettere saaret.

Natten d. 9.2.1945 dannede afslutningen paa en lang periode, der kun havde været præget af uheld og skuffelser. Fra nu af gik det fremad med stærke skridt, selv om man selvfølgelig stadig kom ud for tilbageslag. Natten d. 21. februar satte London 5 pladser paa, og med 5 minutters mellemrum leveredes der paa alle pladserne: Brændegaardssø, Ørnfelt, Østerballe, Hellerupgaard og Skjoldemose. Materiellet fra Brændegaardssø gik dog tabt igen.¹⁰⁶) De 24 containers var kørt paa depot, men en mand fra transportholdet kørte imod de givne instruktioner hjem ad hovedvejen og oven i købet med en pistol i lommen. Han blev overfaldet af en tysk vejpatrouille og røbede depotets beliggenhed.

Ved modtagelsen i nærheden af Østerballe¹⁰⁷) kom man ud for et problem, som vi i denne fremstilling har mødt tidligere, idet en 3-4 af de nedkastede 24 containers blev hængende i toppen af nogle høje træer; de blev dog denne gang bjergede ved fældning af træerne. I sin kommentar til denne modtagelse i rapport til Fyns-regionens arkiv, tilføjer Erik Frandsen herom:¹⁰⁸) „Arne (Erik Poulsen) var ved denne modtagelse sendt til pladsen som observatør og fik samme nat lejlighed til at vise et af de mange eksempler paa den enestaaende dygtighed og aandsnærværelse, hvormed han – ligesom ogsaa de øvrige instruktører – arbejdede. Opgaven at faa beholderne ned fra træerne under de foreliggende vanskelige omstændigheder betragtedes som umulig. Da alt var klart paa pladsen, samlede Arne imidlertid 8 frivillige og sendte resten af mandskabet hjem tillige med lastbilerne, hvorpaa han i løbet af ganske kort tid fremskaffede nødvendigt værktøj til at fælde træerne. De vældige træer blev fældet efter hurtigt og uaf-

brudt savning (ingen kiler forefandtes). Træerne faldt med tordnenslignende brag, beholderne blev reddet og gemt i nærheden og afhentet næste dag . . .“.

Selv med tabet af materiellet fra Brændegaardssø in mente havde d. 21. februar været en god nat. Saa var det bedre til at tage, at det fem dage senere, d. 26. februar, igen mislykkedes. Maskinerne til 4 pladser ved Holstenschus, Krengerup, Kilshøj og Stensgaard maatte vende om paa grund af taage 1 time før nedkastningen.¹⁰⁹⁾

Og saa gik man ind i marts.

Efter udgangen af denne maaned kunne England telegrafere:¹¹⁰⁾ „I løbet af marts leverede vi ialt eet hundrede og treogtredive tons materiel til Danmark gennem luften . . . dette er en rekord og tjener til ære for enhver beskæftiget i modtagearbejdet stop hjerteligste lykønskninger til jer og jeres folk stop hold os godt forsynet med flere punkter saa april kan skaffe ny rekord stop undertegnet chicory“.

Naar marts kom til at vise rekordtal for forsyningerne, hang det i nogen grad sammen med, at amerikanske maskiner og amerikanske forsyninger nu for alvor tog del i forsyningstjenesten paa Danmark; netop marts maaned opviste en enorm stigning i det amerikanske bidrag til dette arbejde. Forholdet var her det, at mens „S. O. E.“ oprindeligt havde været en rent engelsk organisation, var amerikanske officerer fra 1944 indtraadt i arbejdet.¹¹¹⁾ For den danske sektion vedkommende arbejdede den amerikanske oberst Kai Winkelhorn i staben i London som formelt ligestillet med Lt-Commander R. C. Hollingworth, selv om denne sidste som ældste officer i arbejdet havde en slags formel og reel forrang. Samarbejdet i den danske sektion forløb særdeles gnidningsfrit, og saavel Hollingworth som Juncker understreger den umaadelige værdi, det fik for arbejdet, da man kunne begynde at trække paa saavel amerikanske maskiner og piloter som paa de amerikanske forsyninger. Ogsaa tallene understreger dette.¹¹²⁾

Amerikanerne nedkastede første gang forsyninger over Danmark

i august 1944, men endnu i overordentlig beskedent omfang. Paa det tidspunkt var det stadig R. A. F., der trak hovedlæsset; men netop i marts 1945 rykkede amerikanerne kraftigt op paa siden af englænderne.

Mens tallene for februar havde været:

Englænderne	58 tons	559 containers	32 pakker
Amerikanerne	14 tons	132 containers	11 pakker

blev de tilsvarende tal for marts:

Englænderne	74 tons	713 containers	45 pakker
Amerikanerne	67 tons	627 containers	95 pakker

Tallene viser saavel den vældige stigning for leveringerne i marts som ændringen i den gensidige fordeling.

Endnu stærkere vil betydningen af det amerikanske tilskud fortaas ved en sammenligning mellem de engelske og amerikanske tal for marts med de tilsvarende sammenlagte tal for hele perioden august-februar incl., hvor amerikanerne pludselig satte deres tilskud i vejret til noget nær paritet med englænderne.

Tallene er her:

August 1944-februar 1945 incl.

Englænderne	234 tons	2272 containers	105 pakker
Amerikanerne	39 tons	284 containers	19 pakker

Marts 1945.

Englænderne	74 tons	713 containers	45 pakker
Amerikanerne	67 tons	627 containers	95 pakker

Til gengæld satte saa englænderne tempoet i vejret i april maaned. Her blev tallene:

Englænderne	178 tons	1681 containers	199 pakker
Amerikanerne	73 tons	668 containers	123 pakker

Helt bortset fra, at leveringerne til Danmark taget for hele krigen under eet væsentligt hvilede paa England, er det helt klart, at netop i marts 1945 var den amerikanske indsats afgørende for den rekord, der blev sat, men som allerede i april blev slaet med stærkt op mod 100 pct.

For Fyns vedkommende fordelte marts-leveringerne sig paa kun to nætter. Den 5. marts blev der leveret paa tre pladser: Krenge-rup, Kilshøj og Skjoldemose,¹¹³) mens der gik skudderudder i modtagelsen ved Østerballe-pladsen.¹¹⁴) En tysk jager viste sig over pladsen og modtog lys fra pladsen, hvad der formentlig bevir-kede, at tyske patruljer rykkede ud, og holdet havde vanskeligheder med at naa hjem, efter at man havde opgivet at faa kontakt med den engelske maskine. Yderligere blev to mand under udkørsel til pladsen saaret af vaadeskud. Bent Rune, der den aften var observa-tør, rapporterer iøvrigt om nattens begivenheder: „Kl. 02.55 kom en del maskiner, hvoraf en fik lys. Ca. 5 min. efter kom en maskine igen og fik lys tre gange, da den passerede over pladsen. Det var en tysk jager; Efter at have gjort lygterne opmærksom paa, hvilke maskiner, der skulle have lys, kom en af de rigtige og umiddelbart jageren igen. Kl. 04.45 gav jeg besked om at køre hjem“. Under hjemkørselen var det, at tyske patruljer stoppede nogle af folkene og tilbageholdt et par stykker i en times tid, mens andre smed cyk-lerne og forsvandt over markerne. Runes rapport fortsætter: „Kl. 7 om morgenen blev ringet til Schr., hvor jeg boede, at hans mænd blev i Otterup. Vi kørte til Hasmark og fik at vide, at alle veje var afspærrede med spanske ryttere og maskingeværer, samt at huse og gaarde blev undersøgt. Befolkningen sagde, at det var, fordi der var blevet smidt vaaben ned og angav pladsen, hvor vi havde været! – De var udmærket godt klar over, hvad der foregik – sagde de . . . tog jeg over Midskov hjem – mødte ved Bullerup 6 gestapo med maskinpistoler, da jeg var ud for dem, sagde den første: „Weiter – der ist nichts!“

Alt i alt havde d. 5. marts været en succes. Det samme gjaldt den

anden marts-nat, natten d. 30.3.45. Denne nat blev der program-mæssigt modtaget paa pladser ved Kilshøj, Ore og Rødkilde skov i nærheden af Langeskovgaard. Hertil kom saa yderligere 2 nedkastninger – paa Samsø. Hermed hang det saadan sammen.

Et modtage-arbejde var kommet i gang paa Samsø allerede i efteraaret 1944.¹¹⁵) Lederen af dette arbejde var fyrmesteren paa Vesborg fyr, Otto Mønsted. Denne havde i sommeren 1944 indvilliget i at organisere modtagelser paa øen og havde faaet kontakt med daværende orlogskaptajn J. A. Schou, der af den illegale flaadestab „Elverhøj“ var stationeret i Aarhus bl. a. for at søge kontakt med den lokale modstandsbevægelse.¹¹⁶) Fra Schou gik vejen videre ind til Jyllandsledelsen og dermed til den, der stod i spidsen for modtagearbejdet i Jylland, Anton Toldstrup. Denne sendte en særlig kontaktmand, typograf Marinus Hansen, til øen, og i løbet af efteraaret 1944 lykkedes det at gennemføre en række modtagelser paa Samsø. Godset fra modtagelserne gik med den dengang ordinære forbindelse, statsbanernes midlertidigt indsatte skonnert „Lolly“ til Aarhus.

Omkring nyttaarsskiftet 1944-45 skete der imidlertid en administrativ omlægning af arbejdet paa Samsø. Det tæt befolkede Fyn savnede stærkt modtagepladser, og man fik da den tanke, om man kunne overtage Samsø fra Jylland. Faldskærmsmanden E. H. Jensen, der, som vi har hørt det, var knyttet til Fynsledelsen som liaison-officer, rejste et par gange omkring nyttaarsskiftet til Jylland, hvor han paa Fynsledelsens vegne forhandlede spørgsmaalet med Toldstrup, og drøftelserne endte med en beslutning om, at Samsø kunne overgaa til Fyn.¹¹⁷) Marinus Hansen, der ønskede at arbejde videre under Toldstrup, forlod derpaa øen, og fra Fyn sendte man først inspektør Holger Rasmussen, senere ingeniør Ørnberg op til fyrmester Mønsted, der under alle omskiftelser var den mand, der ledede arbejdet. Man overtog de gamle pladser, en plads ved Hønsøpoldene paa sydenden af øen og en plads paa Nordsamsø

ved Maarup skov. Ialt fandtes der paa øen tre modtagehold, et for Nordby, et for Ballen og et for Tranebjerg. Grupperne maatte foruden at deltage i modtagelser tage nattørn ved en etableret vagtjeneste i øens havne, idet man efter de første modtagelser havde konstateret, at tyske vagtskibe med blændede lanterner løb ind under land i nærheden af modtagepladserne, hvorfor man hele tiden maatte regne med faren for pludselige razziaer fra besætningen paa skibe, der ude fra søen havde iagttaget, hvad der foregik.

Mindre frygt havde man – i det mindste fra foråret 1945 – for den lokale tyske besætning, idet Mønsted da fik etableret et særdeles godt „samarbejde“ med den tyske øverstbefalende obergefreiter, der var anti-nazist, og som Mønsted direkte udtrykker det i sin beretning, „(var) en god medarbejder“.¹¹⁸) Et andet sted¹¹⁸) hedder det om nævnte „medarbejder“, at „jeg fik al underretning fra ham om meldt ankomst af gestapo eller højere officerer, eller naar mine folk om natten kørte med for meget lys paa vognene efter modtagelserne, ligesom han i sine indberetninger (til Holbæk) meldte alt roligt paa Samsø“. Jørgen Ørnberg udtrykker sig paa tilsvarende vis i sin beretning om arbejdet:¹¹⁹) „Alt syntes ellers at aande ro og fred paa øen, og . . . Mønsted levede i den bedste forstaaelse med den tyske kommandant“. Ørnberg refererer videre, at der forelaa en aftale om, at tyskerne ikke „(skulle blande) sig i, hvad der foregik af mærkværdigheder“.

Og lad os derpaa se paa, hvad det var for mærkværdigheder, der skete i øens „fynske“ tid. D. 21.3.45 meddeler London:¹²⁰) „Jyllands modtageleder laaner jer følgende samsø gentager samsø punkter . . . kan I modtage fireogtyve containers disse punkter stop“.

Det kunne man, og man var ganske klar over, at man havde „laant“ Samsø. Omtrent samtidig telegraferer Fyn til London¹²⁰) (20.3.45): „Samsø laant til fyn til modtagelser stop hvis ok for jer kan modtage fire ladninger samme punkt stop punkter snarest stop“.

Herpaa kom de to modtagelser paa Nord- og Sydsamsø d. 30.3.45. Alt gik vel. Hovedvanskeligheden var den at faa godset væk fra øen. Det skulle gaa med D. F. D. S.s baad „Odense“ til Odense havn, og det maatte følgelig camoufleres. Det viste sig at rumme problemer. Baade Mønsted og Ørnberg gaar i deres beretninger ind paa dette punkt. Mønsteds beretning lyder:¹²¹⁾ „Noget af det sværeste var at skaffe brædder til emballage til forsendelserne. Vi klarede spørgsmaalet paa den maade, at der af et bjærgningsskib fra en minesprængt finsk damper, der laa sunket ud for Vesborg fyr, blev bjærget planker og brædder i land og opløst paa Kolby-Kaas' havneplads. Disse brædder „organiserede“ vi, idet vi betalte skipperen paa bjærgningsskibet en rimelig fortjeneste for udført arbejde, og da tømmeret skulle have været brugt til tyske barakker i Sydjylland, lod vi værnemagten ofre deres brædder til et bedre formaal. Brædderne kørtes til Nordby, hvor tømmer Degn, der var medlem af Nordby-gruppen, lavede kasser for os“.

Efter modtagelsen d. 30.3. maatte Samsø indstille arbejdet, idet det herefter ansaas for umuligt at faa eventuelt modtaget materiel skaffet væk fra øen. For Fyn fik Samsø dog efter d. 5. maj den betydning, at man derfra kunne trække paa ret store benzinlagre, der var blevet „organiserede“ af modstandsgrupperne i marts.¹²²⁾

I forbindelsen med omtalen af Samsø skal det nævnes, at man fra engelsk side havde planer om at benytte øen til nedkastningssted for maskiner saavel til Fyn som til Sjælland, der ikke havde opnaaet kontakt paa de respektive punkter, og som saa kunne bruge det let findelige Samsø som afkastningsplads under tilbageflyvningen. Telegram herom findes og lyder:¹²³⁾ „vi undersøger mulighederne bruge samsø som nedkastningssted stop tanken er at alle maskiner der flyver til sjælland og fyn og ikke finder modtagehold skal kaste ladning paa samsø paa returvej stop“. En ganske tilsvarende funktion blev for Sjællands vedkommende tiltænkt øen Tunø, og denne ø er med angivelse af denne særlige funktion opført i den samtidige sjællandske fortegnelse over godkendte plad-

ser.¹²⁴) Hverken Samsø eller Tunø kom dog til at fungere efter disse planer. De to øer blev underlagt Sjælland som operationsomraade, men tiden var nu for knap. Den sjællandske organisation naaede at faa gennemført alle aftaler og forberedelser derovre, men videre naaede man ikke. Kapitulationen overflødiggjorde en udfoldelse af det tilrettelagte program.

Hermed udrandt marts-programmet, og London slutter maanedens korrespondance aldeles ukonventionelt:¹²⁵) „alle i hovedkvarteret gentager hovedkvarteret sender dig (Hecht Johansen) deres bedste ønsker paa din fødselsdag og venlige hilsener til din kone“.

Med april gik man saa ind til den sidste og afsluttende travlhed. Maaneden bragte ialt 9 heldigt gennemførte modtagelser. Hvor mange containers der ialt blev modtaget, lader sig paa grundlag af det bevarede kildemateriale ikke bestemt afgøre, men med den last, maskinerne paa det tidspunkt medførte – almindeligvis 24 containers pr. nedkastning – kan man med forsigtighed anslaa det samlede antal leveringer til lidt over 200 containers, d. v. s. ca. 10 pct. af, hvad Danmark ialt fik i den sidste besættelsesmaaned.

Modtagelserne fandt i denne maaned sted¹²⁶) ved Stensgaard (d. 2.4.45), Uggerslev hede (d. 12.4.45), Rødkilde skov (d. 13.4.45), Svinninge (d. 20.4.45), Stubbendrup og Gyngstrup (d. 21.4.45) og Ryslinge, Bramstrup og Langkildegård (d. 26.4.45). Nærmere oplysninger om de enkelte modtagelser savnes; fra april er Frandsens rapporter til 5-mands-raadet ikke bevaret, ligesom der fra denne maaned kun findes en enkelt rapport fra observatørerne; det kunne næsten se ud, som om man nu havde *for* travlt til rapportskriveri. At Fynsledelsen saa mundtligt er blevet orienteret, er en anden sag, der ikke hjælper historikeren.

Udover de nævnte modtagelser blev modtagelser i denne maaned forsøgt paa pladser ved Rødkilde skov og ved Sanderumgaard (d. 12.4.45), Sanderumgaard (d. 13.4.45) samt ved Ore og Holstenshus (d. 26.4.45). Fra disse modtagelser fremgaar et par træk, der

er karakteristiske for hele arbejdet. D. 12. havde der som nævnt været forsøgt modtagelse ved Sanderumgaard, og af en eller anden grund aflyser man fra marken denne plads d. 13. som „kompromitteret“; ¹²⁷⁾ telegrammet maa ikke være naaet hurtigt nok frem, for d. 13. forsøgte englænderne paany nedkastning paa denne plads, dog uden held. Betydning af en hurtig radioforbindelse illustreres klart herigennem.

Naar der d. 13. ikke blev kastet ved Sanderum, er grunden iøvrigt den, at piloten mente at konstatere tysk anti-luftskyts nær pladsen. London telegraferer d. 18.4.45: ¹²⁸⁾ „pilot til claus har rapporteret flak nær punktet stop nu afslaaet“. Det var imidlertid ikke tysk flakskyts, der var anbragt nær Sanderumgaard, og man maa vel have moret sig i den fynske hovedledelse, da man d. 19.4.45 kunne telegrafere til London: ¹²⁸⁾ „re jeres femte af femtende stop ingen flak nær punktet nitten stop re jeres tredje af fjortende stop ingen flak paa claus men jernbane blev saboteret samtidig med operationen og livlig skydning gik for sig mellem tyske vagter og sabotører stop“.

Saaledes kom sabotørerne til at lægge sten i vejen for deres eget arbejde. Det skal retfærdigvis tilføjes, at det var den eneste gang, dette skete, idet Frandsen havde stillet krav om, at sabotagelederen K. B. Münter skulle indstille al jernbanesabotage i nærheden af modtagepladser paa nætter, hvor der var modtagelse. Münter fik netop af denne grund opgivet kodeord og pladser. ¹²⁹⁾

D. 26. april 1945 blev saaledes den sidste last modtaget af luftvejen fra England. Ialt var der da under hele krigen gennemført 34 modtagelser med et resultat paa noget over 700 containers indeholdende en samlet last paa 125.000 kg materiel. Hertil kom 22 udrykninger, hvor maskinen ikke var naaet frem, og 7 tilfælde, hvor maskiner havde anfløjet pladser, uden at et modtagehold stod rede. Ialt 63 flyvninger. 5 allierede maskiner gik tabt.

Under arbejdet var kun een mand blevet taget af tyskerne, og denne kun fordi han ikke havde holdt sig til instrukserne; ¹³⁰⁾

hertil kom naturligvis de folk, der rundt om blev arresterede under almindelige tyske razziaer. Tal herpaa haves ikke, men det drejede sig om adskillige, der maatte vandre i tyske fængsler og koncentrationslejre.

Alt i alt maa det siges, at arbejdet paa Fyn forløb med overordentlig sikkerhed og præcision, og den indsats, der blev ydet af saavel ledere som folkene paa modtageholdene, maa vurderes meget højt.

Med d. 4. maj kom saa kapitulationen og dermed ophøret af dette slidsomme og enerverende arbejde. Var det kommet til kamp, ville modtageorganisationen være kommet ud for sin sværeste belastning; en vældig udvidelse af nedkastninger i tilfælde af kamp stod paa hele Danmarks program. Det er ikke stedet her at gaa ind paa denne udvidelse, men det kan af kildematerialet, samlet i rigsarkivet, ses, at leveringer af vaaben i kolossalt omfang var forberedt fra London.¹³¹⁾ Det var herfra ogsaa tanken at sende særlige officersmissioner til Danmark for at koordinere modstandshærens operationer med den allierede indrykning, de saakaldte bram-teams. I begyndelsen af maj 1945 averteres ankomsten af saadanne teams til Fyn:¹³²⁾ „regions-lederne er blevet underrettede om at vi agter at sende til marken i nær fremtid missioner kendt som brams gentager brams stop hver mission bestaaende af tre gentager tre stop een britisk eller allieret officer een radio telegrafist gentager een radio telegrafist og een britisk officer af dansk nationalitet stop find snarest punkt og skjulested hvor i kan modtage bram-team stop find ogsaa punkt hvor i kan modtage fireogtyve gentager fireogtyve særlige containers med materiel som skal være tilgængeligt for holdet umiddelbart efter ankomst stop meddel snarest“.

Samme dag svarede Fyn:¹³³⁾ „klar til brams gentager brams mission“. Pladsen for holdet var Maarup skov nær Ryslinge, pladsen for holdets containers var pladsen ved Stubbendrup ca. 3 km

nv. herfor. Man var saaledes klar til modtagelse i den kampsituation, der lykkeligvis aldrig indtraadte.

Fremstillingen af modtagearbejdet paa Fyn kan ikke ende hermed. Tilbage staar en kort omtale af, at der ogsaa tilførtes Fyn enkelte vaaben (Husqvarnapistoler) fra Sverige gennem Dansk-Svensk hjælpetjeneste i Gøteborg og videre gennem Toldstrups jyske organisation.¹³⁴⁾ Det drejede sig dog her kun om ganske faa vaaben, og haab om ad denne kanal at faa fremskaffet 4 S-phones glippede. Men i foraaaret 1945 var der planer om leveringer ad denne vej. London telegraferer d. 8. og 12. februar 1945:¹³⁵⁾ „vi anmoder i øjeblikket sverige om at sende to hundrede gentager to hundrede kaliber fire fem colts og femten gentager femten tusind stykker ammunition størrelse fem og fyrre stop . . . fire s-phones bliver sendt til sverige til levering til jer“. Og: „creep leveringer bliver for fremtiden sendt fra toddy¹³⁶⁾ til odense svendborg stop“. At visse smaa sendinger kom igennem, ved vi. Fra sammenstødet med tyskerne ved Fønsvang rapporterer Ole Justesen anvendelsen af en svensk husqvarnapistol, og i oversigten over vaabenbeholdningen pr. 5. maj 1945 anfører oberstløjtnant Chr. Bro,¹³⁷⁾ at der paa Fyn fandtes ialt 46 svenske maskinpistoler. Endelig meddeler Toldstrup i sin bog: „Uden Kamp ingen Sejr“,¹³⁸⁾ at adressen for svenske vaaben til Fyn af den paagældende afsender blev formet saaledes: „hr. repræsentant M. P. Vaaben, restante, Odense“. Spøgen var helt forbeholdt jyderne. På Fyn vakte den humoristisk formede adresse saa megen opmærksomhed, at man alvorligt maatte overveje at lade sendingen ligge uafhentet, det lykkedes at faa forsendelsen bjerget, men efter en del unødigt besvær.

Tilbage i denne fremstilling staar ogsaa en kort omtale af fordelingen af alt det modtagne materiel, et arbejde, der krævede og fik den mest omhyggelige planlægning for at undgaa unødvendig og risikabel kørsel. Efter Fynsledelsens direktiver om fordeling udarbejdedes omhyggelige kørselsplaner¹³⁹⁾ – alle transporter gen-

nemførtes med biler, der efter instrukserne skulle holde sig til bivejene med tom forløber paa udsatte steder – og transporterne fulgte derpaa nøje disse planer, der var udarbejdede saaledes, at der blev tale om mindst mulig kørsel. Ialt gennemførtes 80–90 transporter, uden at der overhovedet blev tale om tab. En meget afgørende og væsentlig del af det samlede arbejde.

Hvis fremstillingen af modtage-arbejdet paa Fyn har været monoton, er det kun godt. Arbejdet have monotonien som et væsentligt grundtema. Uanset alle dramatiske episoder og al spænding var det det sure slid, de kolde, triste ventetimer om natten og den besværlige og minutløse planlægning, der var arbejdets grundsubstans.

Eftertiden vil have let ved at forstaa tidens drama og vil let komme til at romantisere en modstandskamp, der for de jævne mennesker, der om natten deltog i den, samtidig med at de om dagen passede deres job, oftest betød dagliglivets pligt som alt andet arbejde.

Modstandskampen var ikke romantik, men realistisk hverdag.

HENVISNINGER OG NOTER

1) Anf. værk s. 271, jfr. s. 239–40. 2) Anf. værk s. 241 ff. 3) Anf. værk s. 241–45. 4) Først i besættelsens sidste tid forlod man kravet om, at operationen nødvendigvis skulle henlægges til „maanepioderne“. Jfr. beretning til rigsarkivet af Flemming Juncker og Svend Truelsen s. 8. 5) I det følgende vil samtlige korrespondancer med England, brevkorrespondancer som telegramkorrespondancer, fremtræde oversat til dansk. 6) Blot som et enkelt eksempel skal her bringes et telegram fra London d. 19.10.1944 (Erik Frandsens arkiv): „accepterer jeres punkt eet navn vera gentager vera signal charlie stop jeres punkt tre navn tito gentager Tito signal onkel stop . . . punkt fire afslaaet stop punkt tyve ok gentager ok hvis flyttet ti km nord stop . . .“ o. s. v. o. s. v. 7) Dette blev aldrig ført rigtigt ud i livet, men tanken om saadanne „reservepladser“ spillede en rolle lige til krigens slutning og vi skal faa at se, at tanken ogsaa er fremme under arbejdet paa Fyn saa sent som i foraaret 1945. 8) Telegrammer fra „S. O. E.“s H. Q., modtaget af Duus Hansen. Telegram af 9.8.1943, Duus Hansens arkiv. 9) Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. 10) Se herom f. eks. Børge Brandt og Kaj Christiansen: „Sabotage“ s. 33–50, Niels Aa. Nielsens ber. s. 3 og „Rapport om de væbnede styrker i

Odense", Fyns-regionens arkiv s. 2. ¹¹⁾ Tallene hentet fra rapport om de væbnede styrker i Odense, Fyns-regionens arkiv, s. 40. ¹²⁾ Om Rottbølls arbejde i Danmark se „Kontakt med England“, s. 139–72; jfr. Ragna Siden: „Chr. Mich. Rottbøll“. ¹³⁾ Anf. ber. s. 2–3. ¹⁴⁾ Børge Eriksen fulgte Rottbøll til Middelfart, da denne i slutningen af juli rejste op til Farsø-modtagelsen. ¹⁵⁾ Anf. beretninger s. 8 og s. 6. ¹⁶⁾ Om den udvikling, der nu satte ind se „Kontakt med England“ s. 188–276. ¹⁷⁾ Om denne kreds se bl. a. „Kontakt med England“ s. 263–64, „Festskrift til rigsarkivar Axel Linvald“ s. 161–62, „Beretning om dannelse af den første faldskærmsgruppe i Odense“ s. 1–2, Fyns-regionens arkiv, beretning fra Peter Carlsen s. 4–5 og Erik Frandsens beretning s. 1–4. ¹⁸⁾ Festskrift til Axel Linvald s. 155–67. ¹⁹⁾ Se om denne operation: Brev fra Muus til Hollingworth af 25.7.43 s. 7 og 9 og ritmester Rantzaus brev til Turnbull af 28.7.43, Duus Hansens arkiv, læg 3 og 19. Jfr. Peter Carlsens ber. s. 5, „Rapport om dannelsen af den første faldskærmsgruppe i Odense“, Fyns-regionens arkiv s. 1 og Erik Frandsens ber. s. 3 samt Frandsens rapport til Fyns-regionens arkiv s. 7–8. ²⁰⁾ Se f. eks. Frandsens rapport til Fyns-regionens arkiv s. 42. ²¹⁾ Se herom i „Kontakt med England“ s. 252–55. Jfr. Seehusens ber. s. 11–14. ²²⁾ I „Kontakt med England“, anf. sted, har jeg fejlagtigt fremstillet det saaledes, at det var ritmester Rantzau, som ogsaa deltog i dette arbejde, der var lederen; fejlen fremkom bl. a. derved, at jeg ikke havde været i stand til at identificere Seehusens dæknavn, „Svend Borgen“ i den samtidige korrespondance. I en anmeldelse i „Information“ gjorde redaktør Børge Outze mig opmærksom paa den begaaede fejltagelse, som jeg følgelig berigtigede – efter undersøgelse – forud for mit forsvar for disputatsen d. 26.11.54. Jeg er glad over her at kunne berigtige denne detalje i bogen yderligere, delvis paa grundlag af nyt materiale. ²³⁾ „Besættelsestidens illegale blade og bøger“ s. 107. ²⁴⁾ „Kontakt med England“ s. 135. ²⁵⁾ Jfr. om hele denne sag: Breve mellem Rantzau og Turnbull, Duus Hansens arkiv, læggene 11 og 15. ²⁶⁾ Anf. korrespondance. Brev fra Turnbull til Rantzau af 21.8.43 s. 1. ²⁷⁾ Erik Frandsens rapport til Fyns-regionens arkiv s. 8. Jfr. „Rapport om de væbnede styrker i Odense“, Fyns-regionens arkiv, s. 2. ²⁸⁾ Jfr. „Kontakt med England“ s. 316, note 25. ²⁹⁾ „Beretning vedr. dannelsen af den første faldskærmsgruppe i Odense“, Fyns-regionens arkiv, Erik Frandsens ber. til rigsarkivet og sammes rapport til Fyns-regionens arkiv. To af deltagerne i modtagelsen staar som medforfattere af den førstnævnte beretning, deriblandt Peter Carlsen. ³⁰⁾ Det drejer sig om kaptajn Axel Christiansen, ingeniør Erik Frandsen og ingeniør Erik Poulsen. Yderligere har bestyrer Aage Willumsen meddelt, at modtagelsen fandt sted under udviklingen af folkestrejken i Odense og paa et tidspunkt, hvor politiet trak forstærkninger til byen fra Jylland, hvilket medførte visse vanskeligheder for kørselen. Willumsen deltog ligeledes i modtagelsen ved Rugaard. ³¹⁾ „Kontakt med England“ s. 246. ³²⁾ Instruktioner til betjeningen af apparatet findes i brev fra Hollingworth til Muus af 9.5.1943, appendix. Det hedder heri: „Tal langsomt og tydeligt, *men lad være med at raabe*“. (Duus Hansens arkiv). ³³⁾ Brev fra Hollingworth til Muus af 5.2.44, Duus Hansens arkiv. ³⁴⁾ Ber. vedr. arbejdet i frihedsraadets m-udvalg. Jfr. Frode Jakobsens fremstilling i „Danmark under Besættelsen“ II s. 726. Af fald-

skærmsmanden Peter Carlsens rapport til Muus af 4.5.1944 fremgaar det, at man paa Fyn regnede alvorligt med invasion i Danmark, Duus Hansens arkiv. ³⁵⁾ Erik Frandsens rapport til Fyns-regionens arkiv, s. 2. Oplysninger fra nuv. kaptajn Ole Justesen. ³⁶⁾ Frandsens nævnte rapport har den efter Justesens oplysninger urigtige erindring, at pladserne skulle ligge nord f. hovedvej 1. ³⁷⁾ Se om udviklingen af radiotjenesten: „Kontakt med England“, især siderne 214-219. ³⁸⁾ H. Kj. Duus Hansens beretning til rigsarkivet svarer i alle enkeltheder med en enkelt fejlhuskning vedr. datering til de oplysninger, der er bevarede i det samtidige kildestof. ³⁹⁾ Anf. beretning s. 1. ⁴⁰⁾ „Kontakt med England“ s. 218. I brev til Hollingworth fra september 1943 meddeler ingeniør Duus Hansen Hollingworth, at aftale med broderen er truffet, og i november samme aar meddeler han, at broderen er klar; da har denne formentlig modtaget det nævnte apparatur. I juleferien 1943 var ingeniør Duus Hansen paa Fyn og meddeler i den forbindelse London, at de første prøvesendinger vil finde sted (Brev fra Duus Hansen til Hollingworth af 21.12.1943, Duus Hansens arkiv). ⁴¹⁾ H. Kj. Duus Hansens ber. s. 5. ⁴²⁾ Ang. det efterfølgende henvises til breve fra Duus Hansen til Hollingworth af 4.2.44, 13.3.44, 2.8.44; breve fra Hollingworth til Muus af 5.2.44 og 16.6.44; rapport fra Peter Carlsen til Muus af 4.5.44. Alle breve fra Duus Hansens arkiv. Endvidere fra telegrafist Jelgrens arkiv: Telegram fra Home-Station til Hollingworth af 22.5.45. ⁴³⁾ Den engelske modtagerstation kunne genkende de enkelte telegrafisters morsehaandskrift og undersøgte dem for at sikre sig, at ikke plan, koder o. s. v. var faldet i tyske hænder. ⁴⁴⁾ Af telegrammer fra London til København fremgaar det, at „Robert“ fik forbindelse med Jylland, samt at han i det mindste i et enkelt tilfælde, hvor det hastede, satte sig i forbindelse med hovedkvarteret i København via London. (Telegrammer til København af 11.7.44 og 29.7.44. Duus Hansens arkiv, telegramkorrespondancen). ⁴⁵⁾ Anf. ber. s. 3. ⁴⁶⁾ Rapport fra Peter Carlsen til Flemming Muus af 4.5.44 s. 2, Duus Hansens arkiv. ⁴⁷⁾ Anf. rapport s. 8 og 16. ⁴⁸⁾ Offentliggjort i „Kontakt med England“ s. 244-45. I sin rapport til Fyns-regionens arkiv anfører Erik Frandsen efter erindringen denne modtagelse til maj 1944 og angiver, at der her anvendtes den gamle kode. Datoen kan altsaa efter den af Duus Hansen bevarede korrespondance sættes til 6. maj; den nye kode anvendtes for første gang. Paa det paagældende tidspunkt havde „Fyn“ kun „Robert“s kode, hvorfor denne selv dechifrerede telegrammerne. Senere fik saavel Fynsledelsen som modtageapparatet selvstændige koder til egen dechifring. Dette kan forklare, at dyrlæge Duus Hansen netop ligger inde med disse telegrammer. ⁴⁹⁾ Det fremgaar af Duus Hansens arkiv, at telegrammer vedrørende denne modtagelse ogsaa er gaaet over København, ligesom datoen kan fastsættes gennem de i København modtagne telegrammer. D. 7.4.44 annonceres modtagelsen første gang til København, d. 22.4.44 gentages annonceringen og d. 7.5. og 16.5. meddeles, at der den nat gik to maskiner tabt, en paa „Stefan“ og en over den jyske plads „Olaf“. Duus Hansens arkiv, telegramkorrespondancen. ⁵⁰⁾ Anf. forholdsordre, her citeret efter eksemplar i Duus Hansens arkiv, læg 14. Eksemplarer af denne ordre, baade paa engelsk og i dansk oversættelse findes rundt om i de forskellige paa rigsarkivet samlede arkiver. ⁵¹⁾ Se herom særlig „Beret-

ning vedr. arbejdet i frihedsraadets m-udvalg". 52) Anf. rapport s. 8. Der blev faktisk overhovedet ikke foretaget nedkastninger i juni maaned. Jfr. oversigt over nedkastningerne, udarbejdet af det britiske luftministerium, „Danmark under besættelsen“ III s. 134. 53) H. Michel: „Histoire de la Résistance“. 54) Beretning af Flemming Juncker og Svend Truelsen vedr. deres arbejde i London 1944-45 s. 7. 55) Junckers beretning. 56) „Kontakt med England“ kap. 18, 19 og 20. 57) Beretning af Flemming Juncker og Svend Truelsen vedr. deres arbejde i London 1944-45. Jfr. breve fra Juncker til Bennike og Toldstrup, Duus Hansens arkiv samt rapport fra Truelsen til Nordentoft af 31. juli 1944, Truelsens arkiv. 58) „Generalrapport over de væbnede styrkers organisation og arbejde i afsnit Odense“ s. 2-3, Fyns-regionens arkiv. Jfr. Erik Frandsens rapport s. 8. 59) Erik Christiansens ber. s. 2. Jfr. Flemming Junckers og Svend Truelsens beretning vedr. deres arbejde i London 1944-45 s. 9. 60) Retningslinierne kan bl. a. følges i de instruktioner til modtageledere og modtagefolk, der af Frandsen blev udsendt til grupperne; desuden i Frandsens rapport til London; der henvises her i almindelighed til Erik Frandsens arkiv samt hans rapport til Fyns-regionens arkiv. 61) En række rapporter fra de observerende instruktører foreligger i arkivstoffet og er en vigtig kilde til belysning af arbejdet. 62) Meddelt af Erik Frandsen. 63) Hecht Johansens beretning s. 2-3. Jfr. Peter Carlsens beretning s. 10. 64) Busk-Rasmussen havnede via Frøslev i tysk koncentrationslejr. 65) Rapport fra Erik Frandsen til London, november 1944, Frandsens arkiv. 66) Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. Telegrammet angives modtaget d. 30. september, mens det af telegrammet selv kan ses, at det er modtaget af „Robert“ d. 25. september. Det ser ud, som om Frandsen, netop paa grund af disse dages forvirring, har modtaget telegrammet med flere dages forsinkelse. I sin rapport til Fyns-regionens arkiv anfører Frandsen den rigtige dato, d. 24. september, for denne operation. 67) Rapport fra Frandsen til London, november 1944, Erik Frandsens arkiv. 68) Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. 69) Frandsens rapport til London, november 1944, Erik Frandsens arkiv. 70) Lokale forhold medførte, at bjergningen næste dag maatte opgives. 71) Nævnt i anf. rapport til London fra Erik Frandsen samt i telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. 72) Anf. rapport, Erik Frandsens arkiv. 73) Det drejede sig om tyske stationer ved Skovby, Gudme og paa Ærø. 74) Se om hele systemet Frandsens rapport til Fyns-regionens arkiv s. 11. Jfr. Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. 75) Teknisk forklaring af apparatet og dets anvendelse findes bl. a. i Duus Hansens arkiv. Jfr. Toldstrup: „Uden kamp ingen sejr“ s. 139-43. Jfr. Erik Frandsens rapport til Fyns-regionens arkiv, s. 11-12. 76) Se f. eks. telegram af 12.2.45, Erik Frandsens arkiv. 77) Rapport fra Frandsen til London, november 1944, Erik Frandsens arkiv, jfr. „Generalrapport om de væbnede styrker i Odense“ s. 28, Fyns-regionens arkiv. 78) Erik Frandsens rapport til London, november 1944, Erik Frandsens arkiv. 79) Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. Begge telegrammer daterede d. 11.10.44. 80) Anf. rapport s. 28-29. 81) Averteret i telegram fra London af 24.10.44. Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. 82) Disse rapporter er mærkede „Rapporter til 5“, Erik Frandsens arkiv. 83) Se om disse telegrammer telegramkorrespondancen, Erik Frand-

sens arkiv. ⁸⁴) Erik Frandsens arkiv, anf. rapporter. ⁸⁵) Telegram fra London af 26.11.44, telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. ⁸⁶) Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. ⁸⁷) Anf. beretning s. 1-2. ⁸⁸) Se om denne ordning: Beretning af Flemming Juncker og Svend Truelsen vedr. deres arbejde i London 1944-45, s. 9. ⁸⁹) Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. Der er nogen forvirring i kilderne om tidspunktet for gennemførelsen af denne ordning. Toldstrup daterer for Jyllands vedkommende ordningen til september 1944 (Toldstrup: „Uden kamp ingen sejr“, s. 131), men det ses, at han saa sent som foraaet 1945 har indskærpet et af sine distrikter at indføre ordningen (Arkiv for Kaas-Fjerritslev-distriktet). Juncker angiver ingen datering. For Fyns vedkommende er sagen imidlertid helt klar; her kom bestemmelsen d. 22.12.1944. ⁹⁰) Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. ⁹¹) Se om denne sag bl. a. Frandsens „rapport til 5“ af 3.1.1945, Erik Frandsens arkiv. I Jylland stod man overfor nøjagtig samme problem, men her valgte man at søge modtagelserne gennemført; jfr. Toldstrup: „Uden kamp ingen sejr“ s. 244-45. ⁹²) Anf. rapport, Erik Frandsens arkiv. ⁹³) Jfr. beretninger af faldskærmsofficererne J. V. Helk og E. F. v. Holck. ⁹⁴) Telegrammer af 1.1.1945 og 2.1.1945. Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. ⁹⁵) Sendingerne var fra London mærkede Fox, Lion og Tiger for at angive arten af containerens indhold: Vaaben, ammunition og sprængstof. ⁹⁶) Det blev efter krigen opklaret, at misforstaaelsen nytaarsaften 1944 skyldtes en kontorfejl i London. Telegrammet, der afblæste operationer i helligdagene, var ikke blevet ekspederet, som det skulle. Jfr. Frandsens rapport til Fynsregionens arkiv s. 19. ⁹⁷) Telegrammer om sne, se telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv, datoerne 1.1.45, 12.1.45, 19.1.45 og 23.1.45. ⁹⁸) Telegram af 11.1.45, telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. ⁹⁹) Anf. rapport, Erik Frandsens arkiv. ¹⁰⁰) Frandsens rapport til Fyns-regionens arkiv, s. 9. ¹⁰¹) Frandsens „rapporter til 5“ af 24.1.45 og 1.3.45, Erik Frandsens arkiv. En generel ordre om at sætte grupperne ind i slutningen af besættelsen udgik fra Frihedsraadets kommando-udvalg. „Danmark under Besættelsen“ II s. 752. Jfr. beretning fra Frihedsraadets sabotageudvalg. ¹⁰²) Brevet citeret i Erik Frandsens rapport til Fyns-regionens arkiv s. 64. ¹⁰³) Samlet oversigt over denne nat findes i Erik Frandsens rapport til Fynsledelsens 5-mands-raad af 1.3.45, Erik Frandsens arkiv. ¹⁰⁴) Telegram fra London af 12.2.45. Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. Jfr. svar-telegrammer fra marken af 12.2.45 og 15.2.45. ¹⁰⁵) Anf. rapport, Erik Frandsens arkiv. ¹⁰⁶) Jfr. Frandsens rapport til Fyns-regionens arkiv s. 18. ¹⁰⁷) Se om denne modtagelse rapporter fra modtageleder og deltagende delingsfører, Erik Frandsens arkiv. ¹⁰⁸) Anf. rapport s. 41. ¹⁰⁹) Rapport fra Frandsen til 5 af 1.3.45, Erik Frandsens arkiv. ¹¹⁰) Telegram af 5.4.1945. Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. ¹¹¹) Om det amerikanske indslag i arbejdet: Beretning af Lt. Commander R. C. Hollingworth s. 14 ff. Jfr. Flemming Junckers og Svend Truelsen beretning om deres arbejde i London 1944-45, s. 8. ¹¹²) En oversigt over de samlede leveringer til Danmark er givet af det britiske luftministerium, „Danmark under Besættelsen“ III s. 103-40. M. h. t. de efterfølgende tal henvises hertil. ¹¹³) Rapport fra Erik Frandsen til 5, Erik Frandsens arkiv. ¹¹⁴) Rapporter fra lederne Lars, Leif og Bent, Erik Frandsens arkiv.

115) Om arbejdet paa øen se foruden den citerede korrespondance beretninger af Otto Mønsted, Marinus Hansen og Jørgen Ørnberg. 116) Kaj Lundsteen: „Sammentrængt fremstilling af søværnets forhold i tiden efter 29. august 1943 til 5. maj 1945“, beretning til rigsarkivet. 117) Oplysninger om disse forhandlinger givet af kaptajn E. H. Jensen. 118) Anf. ber. s. 4 og 6. 119) Anf. ber. 120) Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. 121) Otto Mønsted ber. s. 3. Jfr. Ørnbergs beretning, der har ganske den samme fremstilling. 122) Jfr. Mønsted ber. s. 4. Det drejede sig om ialt 9000 liter. 123) Telegram fra London af 25.3.45. Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. 124) „Pladsbogen“, Erik Christiansens arkiv. 125) Telegram af 31.3.45. Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. 126) Frandsens rapport til Fyns-regionens arkiv s. 16-17. Jfr. telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. 127) Telegram af 13.4.45, telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. 128) Telegrammer af 18.4.45 og 19.4.45, telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. 129) Generalrapport over de væbnede styrker, Fyns-regionens arkiv 3-21. 130) Den ovenfor nævnte modtagemand, der under hjemkørsel fra Brændegaardssø faldt i et tysk baghold. 131) Oplysningerne herom findes i Toldstrups, Stig Jensens og Erik Christiansens arkiver samt i adskillige beretninger, saaledes Erik Christiansens og Walter Lonsdales. 132) Telegram af 2.5.45 fra London, telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. Jfr. beretning af Peter Ilsøe om disse bramteams. Jfr. Flemming Junckers og Svend Truelsens beretning om deres arbejde i London s. 14. 133) Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. Jfr. Generalrapport over de væbnede styrker i Odense, Fyns-regionens arkiv s. 31. 134) Om dette arbejde, der endnu ikke har faaet sin historiske behandling, kan kort henvises til arkiver af Werner Gyberg, Verner Jensen og Anton Toldstrup, samt til de to førstnævnte beretninger og Toldstrups bog: „Uden kamp ingen sejr“. 135) Telegramkorrespondancen, Erik Frandsens arkiv. 136) „S. O. E.“'s Stockholmrepræsentant, R. Turnbull. 137) Generalrapport om de væbnede styrker i Odense, Fyns-regionens arkiv s. 40. 138) Anf. værk s. 147. 139) Jfr. Erik Frandsens rapport til Fyns-regionens arkiv + papirerne i Erik Frandsens arkiv vedr. kørselsplaner m. m. Her findes et udførligt diagram over kørslerne. Jfr. „Rapport over de væbnede styrkers arbejde i Odense“, Fyns-regionens arkiv.